ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΤΑ ΒΙΛΙΑ ΤΟΥ ΚΙΘΑΙΡΩΝΑ

ΑΘΗΝΑΙ
ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΗΣ "ΝΕΑΣ ΕΣΤΙΑΣ,,
1933

1.—Τὰ Βίλια

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΤΑ ΒΙΛΙΑ ΤΟΥ ΚΙΘΑΙΡΩΝΑ

Α΄.— Η ΓΗ, ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ, Η ΖΩΗ ΤΟΥΣ

Ὁ δρόμος ποὺ πηγαίνει ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὴ Θήβα, ἀφοῦ περάσει τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὴ Μάντρα, στρίβει ἀριστερὰ στὰ πενῆντα χιλιόμετρα, πρὶν ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ Κιθαιρώνα, ποὺ εἶναι καὶ ἡ παλιὰ ἀκρόπολη τῶν Ἐλευθερῶν καὶ ἡ σημερινὴ Κάζα. Ἀπὸ κεῖ ἀνηφορίζει τέσσερα πέντε χιλιόμετρα ἀνάμεσα σὲ μιὰ χαράδρα τοῦ Κιθαιρώνα, μὲ ἀμπέλια καὶ πευκοφυτεμένες πλαγιές, καὶ ἀνεβαίνει ψηλότερα στὰ 566 μέτρα, φτάνοντας στὰ Βίλια (εἰκ. 1).

Πλαγιασμένα τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ σὲ μιὰ ριζοβουνιὰ τοῦ μεσαίου ἀπὸ τοὺς τρεῖς ὄγκους ποὺ σχηματίζουν τὸν Κιθαιρώνα, στὸ *Λεστόρι*, στεφανώνονται ἀπὸ τὰ πεῦκα καὶ τὰ ἔλατα, ποὺ τοὺς χαρίζουν τὸ βουνίσιον ἀέρα. Δροσίζονται ὅμως ἀπὸ τὸ δυτικὸ μέρος κι ἀπὸ τὸ θαλασσινὸ ἀεράκι, ποὺ μπουκάρει μὲς ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ χαράδρα.

Πάνω ἀπ' αὐτὴν ὀρθώνεται καὶ ὁ δεξιὸς ὄγκος τοῦ βουνοῦ, ὁ *Ἐλατιάς*, μὲ τὶς πιὸ ψηλὲς κορφές του, ποὺ τραβάει ὡς τὴ θάλασσα,— δεκαπέντε περίπου χιλιόμετρα,— στὸν Κορινθιακὸ κόλπο. Στὸ μέρος αὐτὸ ποὺ τόνε λένε καὶ Προσήλιο, κλείνει ἀπὸ τὸ βορριὰ τὴν ἀκρογιαλιὰ καὶ τὸ μικρὸ κόρφο τοῦ Πόρτο Γερμανοῦ, τ' ἀρχαῖα δηλαδὴ Αἰγόσθενα, ποὺ τὰ περασμένα μεγαλεῖα τους μᾶς τὰ θυμίζουν τὰ ἐρείπια καὶ οἱ πύργοι ἀπὸ τὸν Δ΄ προχριστιανικὸ αἰώνα.

Ὁ ἀριστερὸς ὄγκος τοῦ Κιθαιρώνα, ἡ *Πάστρα*, ποὺ ἀρχίζει ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ τραβάει πέρα ἀπὸ τὸ φρούριο τῶν Ἐλευθερῶν, φτάνοντας ὡς τὰ σύνορα τῆς

Ἀττικοβοιωτίας, φιλοξενεῖ ἀκόμη, σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς χαραματιές του, τὸ παλιὸ βυζαντινὸ μοναστήρι τοῦ Ὅσιου Μελέτιου.

Στὸν τριπλὸ αὐτὸν ὄγκο τοῦ βουνοῦ, τὰ Βίλια, ἁπλωμένα ἀμφιθεατρικὰ στὴν πλαγιὰ τοῦ μεσαίου, μποροῦν καὶ ἀγναντεύουν τόσο τὸν κάμπο τῆς Ἀττικῆς ὅσο καὶ τὴ θάλασσα τοῦ Κορινθιακοῦ. Ἀπ' τὴν κορφὴ τοῦ Λεστοριοῦ βλέπει κανεὶς καὶ τὸν κάμπο τῆς Βοιωτίας, καὶ ἀπέναντι τὰ Μέγαρα, ὥς τὸ Σαρωνικό. Φαίνεται δηλαδὴ πὼς γνώριζαν καλὰ οἱ πρῶτοι κάτοικοί του τὸ βουνὸ καὶ διάλεξαν τὴν πιὸ προφυλαγμένη πλαγιά του, ἀπὸ τὸ φόβο τῶν κουρσάρων ποὺ πολλὲς φορὲς ἔκαναν ἐπιδρομὲς καὶ στὴν περιφέρεια αὐτή. Γι' αὐτὸ ἔδωσαν καὶ στὸ χωριό τους τ' ὄνομα Βίλια — ἀπὸ τὸ λατινικὸ vigilia — βίγλα—βίλια (1) — ποὺ σημαίνει σκοπιά, παρατηρητήριο, τόπος ἀπ' ὅπου μπορεῖ νὰ βλέπει κανεὶς μακριὰ καὶ ὁλόγυρα.

Τὰ Βίλια πᾶνε ἑκατὸ περίπου χρόνια ποὺ δὲν ἦταν, ὅπως σήμερα, τὸ μοναδικὸ χωριὸ τοῦ Κιθαιρώνα. Τρία τέταρτα μακριὰ τους, στὸν κάμπο πρὸς τὴ θάλασσα, ὑπῆρχε καὶ δεύτερο χωριό, τὸ *Παλιοχώρι*. Μὰ αὐτὸ τὸ ξερρίζωσαν πέρα πέρα οἱ κουρσάροι, οἱ *φοῦστες*, ἔκαψαν τὰ σπίτια του καὶ ἅρπαξαν τοὺς κατοίκους του, ποὺ τοὺς πῆγαν στὴν Καλάβρια τῆς Ἰταλίας. Οἱ Βιλιῶτες ἔμαθαν τὴν ἄλλη μέρα τὴν καταστροφὴ ἀπὸ τὴ μόνη γριὰ ποὺ ἀπόμεινε. Σήμερα, περνώντας ἀπὸ τὸν τόπο, βλέπομε σωροὺς ἀπὸ τὶς πέτρες τῶν σπιτιῶν, ποὺ ποιὸς ξέρει γιὰ πόσα χρόνια ἀκόμη θὰ μένουν ἐκεῖ. Τὰ Βίλια καὶ τὸ Παλιοχώρι εἶναι γνωστὸ πὼς ἐπαναστάτησαν στὸ Εἰκοσιένα, καὶ φαίνεται πὼς καὶ ὁ πληθυσμός τους ἦταν σημαντικός (1).

Ἀπὸ τὸ χωριὸ βλέπει κανεὶς καὶ τὸ στενὸ κάμπο μὲ τ' ἀμπέλια καὶ τὰ χωράφια ποὺ τὸν λένε *Φούντι-Βίλια*. Κλείνουν τὸν κάμπο (νοτιοδυτικὰ) ἀπέναντι οἱ πευκόφυτοι λόφοι τῆς *Μπλέτιζας*, τῆς *Βορεινιᾶς*, καὶ τοῦ *Καρυδιοῦ*, παραβλαστάρια τοῦ Κιθαιρώνα. Πίσω ἀπ' αὐτούς, ξεπροβάλλουν στὸ βάθος, πρὸς τὰ Μέγαρα, μὲ τὶς ψηλές τους κορφές, τὸ *Λυκοβούνι*, ὁ *Μύτικας*, καὶ τὰ *Πάτερα*. Ὁ Μύτικας φτάνει στὸν Κορινθιακὸ καὶ κλείνει στὴν ἀριστερὴ μεριὰ τὸν ὅρμο τοῦ Πόρτο-Γερμανοῦ. Αὐτὸς καὶ ὁ Προσήλιος τοῦ Ἐλατιᾶ—ποὺ τὸν κλείνει δεξιὰ—μὲ τοὺς δυὸ μεγάλους ὄγκους τους ποὺ προχωροῦν βαθιὰ στὴ θάλασσα, ἀποτελοῦν μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ μεγαλόπρεπες ἑλληνικὲς γραφικὲς ἀκρογιαλές.

Ἔτσι οἱ Βιλιῶτες ἔχουν ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ὄμορφα λιμάνια. Τὸ μεγαλεῖο τοῦ τοπίου τὸ αὐξάνει τὸ παλιὸ φρούριο τῶν Αἰγοσθενῶν. Στὸ μεγαλεῖο ὅμως αὐτό, σὰν ἀντίθεση, προβάλλει ἡ ἀθλιότητα τοῦ πρόχειρου μικροῦ χωριοῦ ποὺ τὸ κατοικοῦν, συνηθέστερα τὸ καλοκαίρι, ψαράδες, γεωργοί, μελισσουργοί, κτλ.

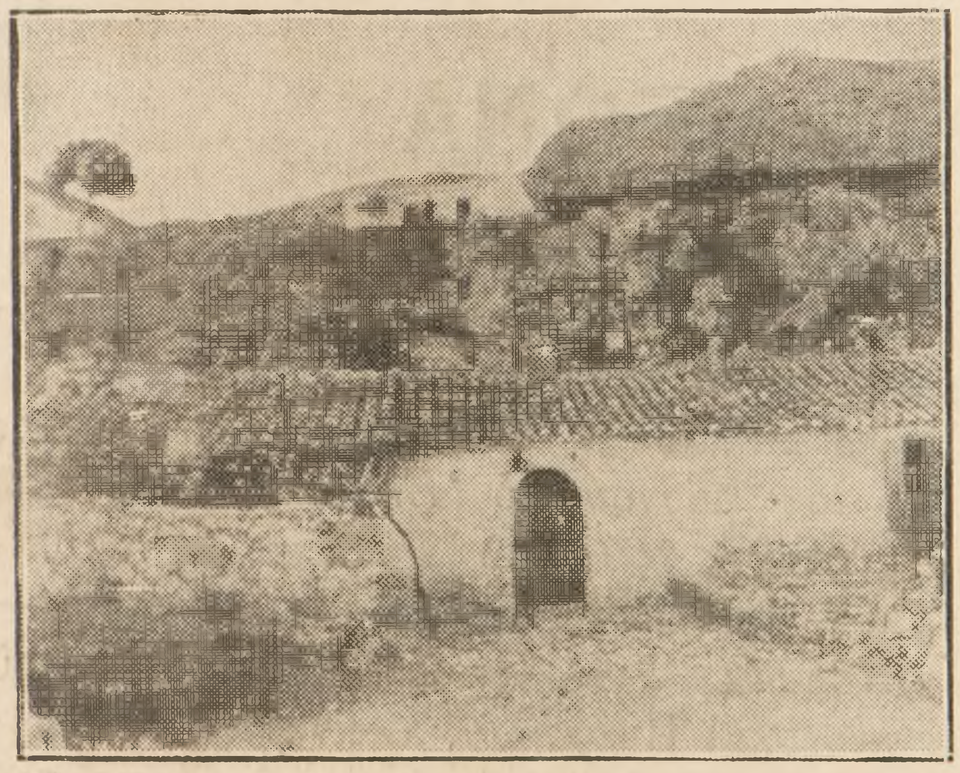

2.— Σπίτι στὰ Βίλια

3.—Σπίτι στὰ Βίλια

(1) Βλ.: *Ι. Σαρρῆ*, Τὰ τοπωνυμικὰ τῆς Ἀττικῆς, «Ἀθηνᾶ» 40, σελ. 128, 1928 καὶ *Π. Α. Φουρίκη*, Συμβολὴ στὸ τοπωνυμικὸ τῆς Ἀττικῆς, «Ἀθηνᾶ» 41, σελ. 100 α. 1929.

(1) Βλ.: *Ἰωάν. Φιλήμονος*, Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τομ. Γ', σελ. 87, 1860· καὶ *ἰδίου*: τομ. Δ'. σελ. 274 α. καὶ σελ. 484 α. 1861.

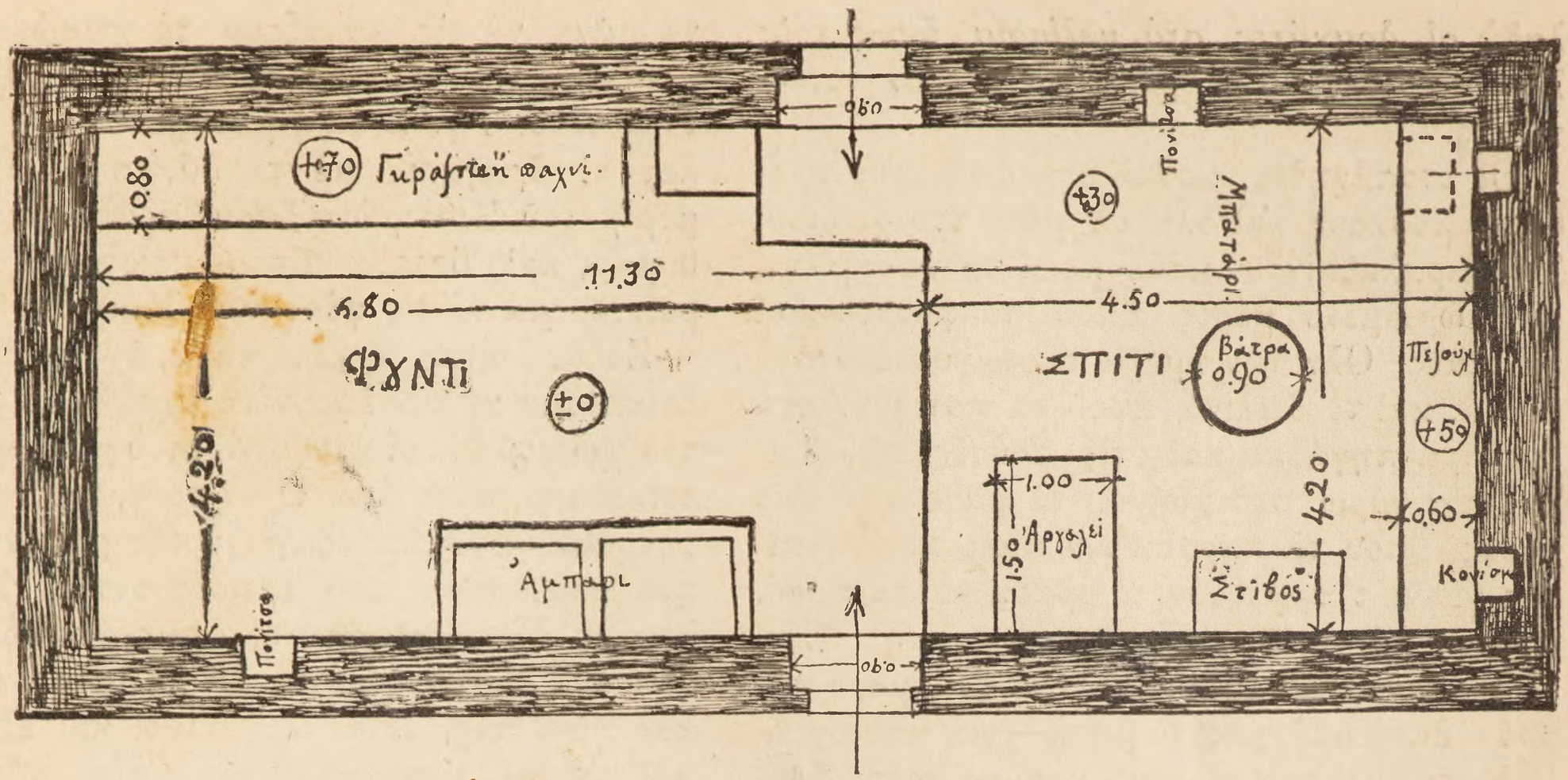

4.—Κάτοψη σπιτιοῦ

Ὅπως ὅλα τὰ ἑλληνικὰ χωριά, ἔχουν καὶ τὰ Βίλια τὴ δική τους περιοχὴ ποὺ καλλιεργοῦν. Τὰ Πάτερα ἀποτελοῦν τὰ σύνορα τῶν περιοχῶν ποὺ ἀνήκουν σὲ τρία γειτονικὰ ἀλλὰ καὶ γνωστὰ μεγαλοχώρια. Γιατὶ ἀπὸ τὸ τρίγωνο,—μὲ τέτοιο μοιάζουν,—ἡ βορειοανατολική του πλευρὰ ἀνήκει στὴ Μάντρα, ἡ νότια στὰ Μέγαρα καὶ ἡ δυτικὴ στὰ Βίλια. Σύνορα εἶναι οἱ ψηλὲς βουνοκορφές, οἱ φανταστικὲς γραμμές τους, ὅπου χωρίζουν τὰ νερὰ τῆς βροχῆς καὶ κυλοῦν πρὸς τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη πλαγιά.

Ἡ περιοχὴ λοιπὸν ποὺ ἀνήκει στὸ χωριὸ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ νότια πλευρὰ τοῦ Κιθαιρώνα ὥς τὸ Γερμανό, ἔχει τὰ ἀπέναντι βουνά, τὴ Μπλέτιζα, τὸ Καρύδι, τὸ Λυκοβούνι καὶ τὸ Μύτικα, ποὺ φτάνει κι' αὐτὸς ὥς τὸ Γερμανό, τὴ βορεινὴ πλευρὰ τῆς Βορεινιᾶς, μέρος ἀπὸ τὰ Πάτερα καὶ φτάνει στὸν κάμπο τοῦ Ἀλεποχωριοῦ, κεῖ ποὺ ἀρχίζει πιὰ ἡ περιοχὴ τῶν Μεγάρων.

Τὰ Βίλια ἀνήκουν στὴν ἐπαρχία τῆς Μεγαρίδος καὶ συνορεύουν μὲ τὰ Μέγαρα, μὲ τὰ ὁποῖα εἶχαν πάντοτε, ὅπως καὶ σήμερα, καθημερινὴ καὶ ἀδιάκοπη ἐπικοινωνία καὶ ἐμπορικὲς συναλλαγές. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ τέχνη τους ἔχει στενὴ συγγένεια καὶ ὁμοιότητα. Μὰ γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα θὰ γίνει λόγος ἀργότερα.

Οἱ Μεγαρῖτες δὲν ἀσχολοῦνται εἰδικὰ μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν πεύκων καὶ τὴν ἐξαγωγὴ τῆς ρετσίνας, οὔτε ξέρουν νὰ κάνουν ξυλοκάρβουνα. Οἱ Βιλιῶτες, ἀντίθετα, εἶναι κατ' ἐξοχὴν *ρετσιναρέοι καὶ καρβουνιάρηδες*. Αὐτὰ τὰ δυὸ εἶναι τὰ κύρια ἐπαγγέλματά τους, ποὺ τοὺς τὰ ἐπέβαλλε τὸ φυσικὸ περιβάλλον. Σχεδὸν ὅλοι τους, τὸ καλοκαίρι, δουλεύουν ψηλὰ στὰ γύρω βουνά, στὶς ρετσίνες, καὶ σήμερα λιγώτερο στὰ κάρβουνα. Ἄλλοτε καρβουνιάρηδες ἦταν οἱ περισσότεροι, γι' αὐτὸ καὶ βρίσκομε συχνὰ στὰ Βίλια γέρους στραβοὺς ἢ κουφούς. Λιγοστὰ ἦταν τ' ἀμπέλια τους καὶ ἀκόμη λιγώτερες οἱ ἐλιές τους, ποὺ σήμερα τὶς ἀνάπτυξαν κάπως. Τὸν παλιὸν καιρὸ προμηθεύονταν ἀποκλειστικὰ ὅλο σχεδὸν τὸ λάδι τους καὶ τὸ μοῦστο ἀπὸ τοὺς Μεγαρῖτες, ποὺ καλλιεργοῦσαν τὴν ἐλιὰ καὶ τὸ ἀμπέλι, ἀφήνοντας τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν ἐξαγωγὴ τῆς ρετσίνας ἀπὸ τὰ πεῦκα τους, ὅπως καὶ τὴν κατασκευὴ τῶν κάρβουνων, στοὺς Βιλιῶτες. Μολαταῦτα, μὲ τοὺς Μεγαρῖτες τὰ συνοικέσια ἦταν σπάνια, γιατί, ὅπως λένε οἱ ἴδιοι, προτιμοῦσαν πάντοτε τοὺς χωριανούς τους.

Κοντὰ στὰ δυὸ αὐτὰ κύρια ἐπαγγέλματα ποὺ κάνουν, οἱ Βιλιῶτες ἀσχολοῦνται καὶ μὲ διάφορα ἄλλα, ὅπως ὅλοι οἱ χωρικοί μας. Οἱ ἴδιοι εἶναι καὶ γεωργοί, σπέρνουν στάρι καὶ κριθάρι, καὶ παλιότερα μπαμπάκι. Κάνουν καὶ τὸ μπακάλη, τὸν παπουτσή, τὸ χτίστη, τὸ μελισσουργό, τὸ δραγάτη κτλ. Ἀπ' αὐτούς, εἰδικώτερα καταγίνονται μόνο μὲ τὸ κύριο ἐπάγγελμά τους πρῶτα οἱ *τσοπαναρέοι* καὶ ὕστερα οἱ μελισσουργοί, δη-

λαδὴ οἱ *δραγάτες στὰ μελίσσια*, ὅπως τοὺς λένε, ποὺ ἀπ' αὐτὰ ἔχει κάθε σχεδὸν νοικοκύρης.

Οἱ τσοπάνηδες, κοντὰ στὰ δικά τους πρόβατα, βόσκουν καὶ ὅλα τὰ γίδια τοῦ χωριοῦ. Τὰ παραλαβαίνουν κάθε πρωὶ τὰ χαράματα, ἀπὸ ὡρισμένο μέρος ὅπου τὰ φέρνουν οἱ γυναῖκες. Ὅλη τὴν ἡμέρα τὰ τριγυρνοῦν στὰ βουνά, καὶ τὸ δειλινό, ἀφοῦ τὰ ποτίσουν στὰ διάφορα πηγάδια καὶ στὶς βρύσες ποὺ βρίσκονται γύρω στὸ χωριό, τὰ πᾶνε στὸ ἴδιο μέρος, ὅπου τὰ παραδίνουν πάλι στὶς γυναῖκες γιὰ νὰ τ' ἀρμέξουν τὸ βράδυ καὶ τὸ πρωί, προτοῦ τὰ στείλουν ξανὰ στὴ βοσκή. Ἔτσι οἱ τσοπαναρέοι ἔχουν κι' ἕνα ξεκομένο μισθό — ἑπτὰ δραχμὲς τὸ μῆνα — γιὰ κάθε γίδι.

Κάτι ἀνάλογο γίνεται καὶ μὲ τοὺς δραγάτες — τοὺς ξεκόβουν ἕνα μισθὸ — γιὰ νὰ φυλᾶνε τ' ἀμπέλια ἢ τὰ μελίσσια. Σ' αὐτοὺς παραδίνουν οἱ χωρικοὶ τὶς κυψέλες τους γιὰ νὰ πᾶνε νὰ τὶς φυλάξουν τὸ χειμώνα στὰ χειμαδιὰ τῆς τοποθεσίας *Ψάθα*, τοῦ Πόρτο-Γερμανοῦ. Τὴν ἄνοιξη μεταφέρουν τὶς κυψέλες οἱ δραγάτες μὲ τὰ *ζά*, στὰ διάφορα μέρη τοῦ Κιθαιρώνα ὅπου πρωτανοίγει τὸ θυμάρι καὶ ὕστερα ὅπου πρωτανθίζουν τὰ ρείκια, γιὰ νὰ τὶς φέρουν τὸ Μάη στὰ Βίλια.

Ζοῦνε λοιπὸν ἀρκετὰ καλά, ἔχουν δηλαδὴ δουλιὰ γιὰ νὰ πορέψουν τὰ ὀχτακόσια σπίτια τοῦ χωριοῦ καὶ οἱ πέντε περίπου χιλιάδες κάτοικοί του, τόσο ἀπὸ τὴ γῆ τους, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν παραγωγὴ καὶ ἐξαγωγὴ τῆς ρετσίνας καὶ τῶν κάρβουνων ποὺ ἐμπορεύονται. Μὰ θὰ λέγαμε πὼς ψευτοζοῦνε, ὅπως ἀπάνω κάτω ὅλα τὰ ἑλληνικὰ χωριά. Οἱ Βιλιῶτες, ἄντρες καὶ γυναῖκες, εἶναι ἐργατικοὶ καὶ ἔξυπνοι, καὶ πολλοὶ καταλαβαίνουν καλὰ πόσα θὰ μποροῦσε νὰ τοὺς προσφέρει ἡ γόνιμη γῆ τους, τόσο πλούσια σὲ φυτεία. Ὁ Κιθαιρώνας, μὲ τ' ἄφθονα νερά του καὶ τὶς ἕξη

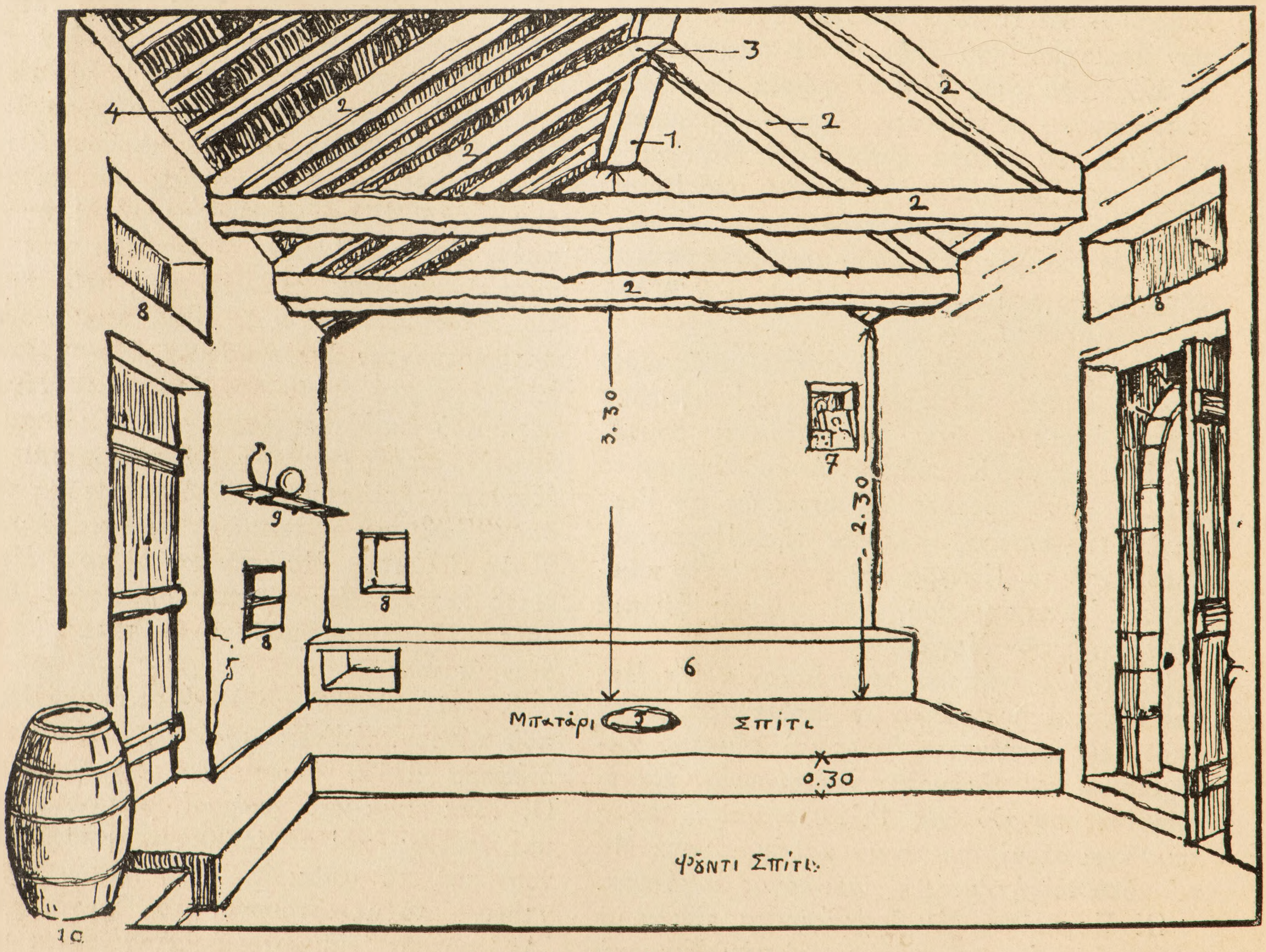

5.—Τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σπιτιοῦ

1. Μακράτσι—2. Ψαλίδια—3. Σταυρώμα—4. Καλάμια—5. Βάτρα—6. Πεζούλι—7. Κονίσμα—8. Πονίτσες—9. Ρέφι—10. Πεζούλι γιὰ τὴ βούτσα.

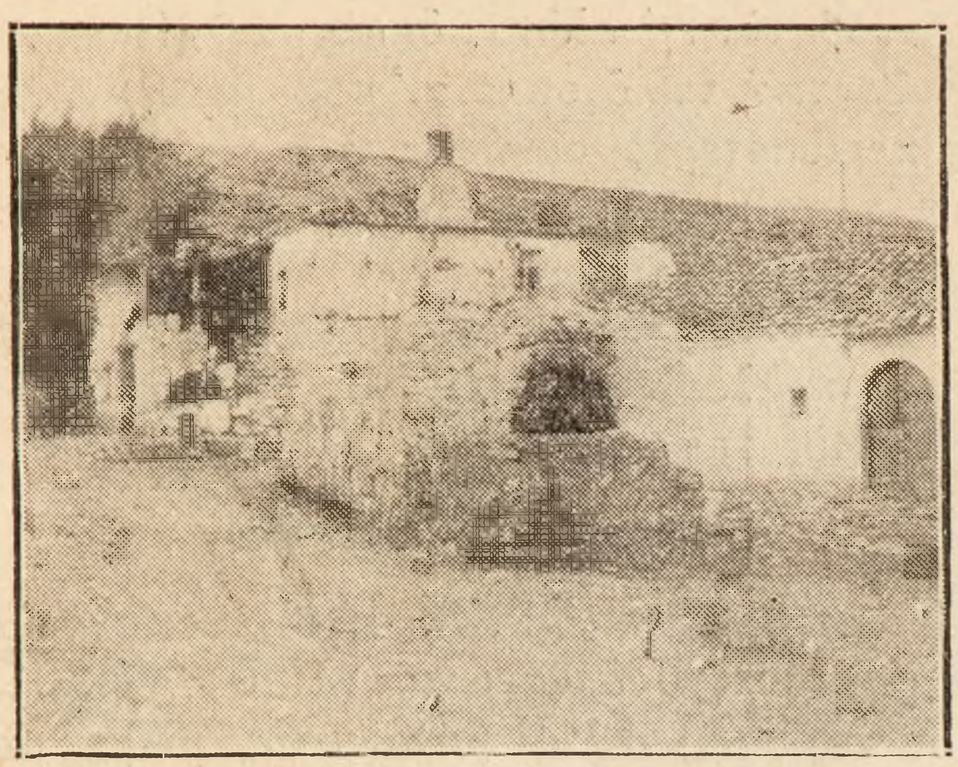

6.—Δίπατο σπίτι καὶ φοῦρνος

7.—Φοῦρνος

μεγάλες πηγές του, ποὺ ἀπὸ τὶς τρεῖς ποτίζονται οἱ Βιλιῶτες, εἶναι πλουσιώτατος σὲ βλάστηση, μὲ πουρνάρια καὶ ἔλατα, ἔχει καὶ ἄφθονες ἀγριαχλαδιές, *ἀγκοριτσές*, ὅπως σηκώνει καὶ ἀμυγδαλιές, ποὺ ἀπ᾽ αὐτὲς ἔχουν ἀρκετὲς σχετικὰ στὸ χωριό. Τὰ πεῦκα καὶ τὰ κέδρα ἀφθονοῦν στοὺς ἄλλους λόφους, ὅπως καὶ οἱ μεγάλες ἀγριοφυστικιές Ἂν πλήθαιναν τὰ μελίσσια τους, αὔξαναν τὴ χτηνοτροφία τους, μπόλιαζαν τὶς ἀγκοριτσὲς καὶ ἀγριοφυστικιές, φύτευαν ἀμυγδαλιὲς καὶ συκιές, πράγματα ποὺ δὲν ἀπαιτοῦν μεγάλες δαπάνες, μὰ λίγη προσοχὴ καὶ φροντίδα κρατική, θὰ μποροῦσε τὸ χωριὸ νὰ προκόψει πολύ.

Καὶ ἂν ἀργότερα μποροῦσε νὰ διορθωθεῖ ὁ δρόμος γιὰ τὸ Γερμανό, σ᾽ ἕνα τέταρτο οἱ Βιλιῶτες θὰ βρίσκονταν στὴ θάλασσα, τόσο ἄφθονη σὲ ψάρεμα, καὶ θὰ γίνονταν τὸ χωριό τους, μὲ τὸν ὑγιεινὸ ἀέρα του, ἡ πιὸ τερπνὴ θερινὴ ἐξοχὴ τῆς Ἀττικοβοιωτίας, ἂν εἶχε πλέρια τὴ συγκοινωνία, ὅπως ἔχει τὸ βουνὸ καὶ τὴ θάλασσα. Θερινὴ ἐξοχὴ ποὺ θὰ πρόσφερνε ἀκόμη τὴν ἱστορία τῶν βουνοκορφῶν τοῦ Κιθαιρώνα, ποὺ ἔθρεψαν τόσους μύθους, κι᾽ ὅπου ὀργίαζαν οἱ Βάκχες καὶ γεννήθηκε ὁ Διόνυσος καὶ ἀναστήθηκε ὁ Οἰδίποδας.

Β΄.— Η ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

Ἂν καὶ στὰ Βίλια μιλοῦν τ᾽ Ἀρβανίτικα, μολαταῦτα βρίσκομε στὶς συνήθιες, στὴν τέχνη, στὴ φορεσιὰ καὶ στὴ γλῶσσα τους πολλὰ παλιὰ ἑλληνικὰ στοιχεῖα, ποὺ σὰν ἀπολιθώματα σωθήκανε ὕστερ᾽ ἀπὸ τόσους αἰῶνες.

Ἔτσι, οἱ ὀνομασίες ποὺ ἔχουν γιὰ τὰ διάφορα μέρη τοῦ σπιτιοῦ τους, τοῦ ἀργαλιοῦ, τῆς προπαρασκευαστικῆς δουλιᾶς του, τῆς φορεσιᾶς τους, εἶναι ὅλες ἑλληνικώτατες.

Τὸ τζάκι, στὸ κέντρο καὶ χωρὶς καπνοδόχο, ποὺ συνηθίζονταν πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια, εἶχε τὴν παλιὰ ὀνομασία *βάτρα* (βάθρα, βάθρον, βῆμα, θεμέλιο, δάτρα) (1) καὶ θυμίζει γενικὰ τὴν ἀρχαιότατη ἑστία, ποὺ τὴ βρίσκομε στὴν ἀρχαία καὶ τὴ βυζαντινὴ ἐποχή. Τὸ ἴδιο καὶ ἀπαράλλαχτο τὸ συναντᾶμε καὶ σήμερα σὲ πολλὰ ἄλλα χωριὰ τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Μακεδονίας, ὅπως καὶ μὲ τὴν ἴδια ὀνομασία, *βάτρα*, στοὺς Σαρακατσάνους τῆς Στερεᾶς καὶ Πελοποννήσου.

Τὸ ὕψωμα ποὺ χωρίζει τὸν κατοικίσιμο χῶρο, τὸ *σπίτι*, εἶναι ἡ γνωστὴ καὶ ἁπλούστερη βάση γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ σοφᾶ, ὅπως τὴ βρίσκομε σὲ πολλὰ ἑλληνικὰ καὶ κυρίως νησιώτικα σπίτια. Ἔχει καὶ τὴν ἴδια ὀνομασία *μπατάρι*, ποὺ τὴ συναντᾶμε στὴ Σάμο (*ἀμπατάρα*), στὴν Ἀμοργὸ (*μπατάρος*) κ.τ.λ. Ἔτσι τὸ μονόσπιτό τους, μὲ τὶς στρογγυλὲς πόρτες του κτλ., ἂν καὶ ἔχει κοντὰ τὸ σταῦλο γιὰ τὰ ζῶα, κρατάει ὅλα σχεδὸν τὰ στοιχεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ σπιτιοῦ μὲ *δίριχτη* στέγη καὶ ἀνάγεται στὸν ἁπλὸ τύπο τοῦ *αἰγαιοπελαγίτικου* σπιτιοῦ. Μοιάζει σὲ πολλὰ μὲ τὸ Μεγαρίτικο, Αἰγινίτικο(2), Σαμιώτικο(2), Ἰκαριώτικο (2) κτλ. καθὼς καὶ μὲ τὰ σπίτια

(1) Τὸ ἑρμηνεύει ὁ Ἡσύχιος *βάσις βασιλέως* (ἕδρα, κρηπίδωμα) καὶ βλ.: Ἐρρῖκος Στέφανος.

(2) Πρβ.: *Ἀγγελ. Χατζημιχάλη*, Τὸ ἁπλὸ σαμιώτικο σπίτι, περιοδ. Ἑλληνικὰ Γράμματα, Χρ. Β΄. τομ. 3, σελ. 86 α. 1928, καὶ τῆς ἴδιας Ἑλληνικὴ Λαϊκὴ Τέχνη. . . Ἰκαρία, σελ. 182 α. 1931.

τῶν χωριῶν τῆς Ἀττικῆς (1) ποὺ κι αὐτὰ κατοικοῦνται ἀπὸ Ἀρβανίτες. Γι' αὐτὰ ὅμως δὲν ἔχει γίνει ἡ ἀπαιτούμενη τοπικὴ μελέτη καὶ συγκριτικὴ ἔρευνα, ποὺ θ' ἀπόδειχνε πῶς κρατοῦν ἑλληνικὰ στοιχεῖα καὶ ἀνάγονται ἐπίσης στὶς παραλλαγὲς τοῦ αἰγαιοπελαγίτικου τύπου.

Ὁ ἀργαλιός τους, *ἀργαλί*(2), μὲ τὸ βαθὺ λάκκο, τὴ *γούβα*, στημμένος κι αὐτὸς μέσα στὸ σπίτι, εἶναι ἀπαράλλαχτος μὲ τὸ μεγαρίτικο τοῦ λάκκου, τὸν *πανίσιο*(3). Ὁ τύπος αὐτὸς μὲ τὸ λάκκο μᾶς παρουσιάζεται μὲ μικρὲς παραλλαγὲς στὴ συσκευή του καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα χωριὰ τῆς Πελοποννήσου, Στερεᾶς, Μακεδονίας,(4) κτλ, καθὼς στὴν πιὸ πρωτόγονη μορφή του στοὺς Σαρακατσάνους ὅλης τῆς Ἑλλάδας.

Ἡ φορεσιὰ τῶν γυναικῶν δὲ μοιάζει ἐντελῶς μὲ τὶς φορεσιὲς τῶν ἄλλων χωριῶν τῆς Ἀττικῆς καὶ μπαίνει ἀνάμεσα σ' αὐτὲς καὶ σ' ἐκεῖνες ποὺ φοροῦν οἱ Μεγαρίτισες καὶ οἱ Κουλουριώτισες.

Τὰ Βίλια μποροῦν λοιπὸν νὰ καταταχθοῦν σὲ κεῖνα τὰ χωριὰ ποὺ ἔχουν ἑλληνικὲς συνήθειες καὶ τέχνη ἑλληνική. Εἰδικώτερα, τόσο ἡ μελέτη τοῦ σπιτιοῦ τους, ὅσο καὶ τοῦ ἀργαλιοῦ, μᾶς πείθει γιὰ τὴ στενὴ συγγένεια τους μὲ τὸ γενικὸν ἑλληνικὸ τύπο. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἀμφιβολία πῶς τὸ χωριὸ δὲ θὰ ἦταν ἐρημωμένο ὅταν ἦρθαν οἱ Ἀρβανῖτες κατὰ τὸν ιγ' αἰώνα, ὅπως μᾶς πείθει καὶ ἡ βυζαντινή του ὀνομασία. Ἔτσι θὰ κράτησαν τὶς περισσότερες συνήθιες τῶν προγενέστερων κατοίκων καὶ ἀποδέχτηκαν τὴν τέχνη τους. Μπορεῖ ὅμως νὰ πεῖ κανεὶς ἀκόμη, ὅτι ἐπηρεάστηκαν κι ἀπὸ τοὺς Μεγαρῖτες ἢ πῆραν πολλὲς συνήθειες τους ἀπὸ τὴ συχνὴ μ' αὐτοὺς ἐπικοινωνία.

Τὸ σπίτι. Ἐξωτερικό.

Τὸ σπίτι (εἰκ. 1, 2, 3, 4, 6) ἔχει σχῆμα, σὰ μακρόστενο ὀρθογώνιο (4.20×11.30×3.30 περίπου). Εἶναι μονόσπιτο, μὲ μιὰ μεγάλη κάμαρα χωρὶς κανένα χώρισμα. Μέσα στὴν ἴδιαν αὐτὴ κάμαρα—ποὺ τελευταῖα τὴ χώρισαν σὲ δυὸ—ἔμεναν ἄλλοτε, τὴ νύχτα, στὸ μπροστινὸ μέρος οἱ ἄνθρωποι καὶ πίσω τὰ ζῶα.

Τὰ σπίτια τάχτιζαν παλιότερα στὶς κατωφεριὲς καὶ ἀταξίες τῆς γῆς, μὲ τὴ μιὰ πλευρά τους, τὴ μεγάλη, πάντα χωμένη μέσα στὸ χῶμα. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν τ' ἄσπριζαν οὔτε ἔκαναν παράθυρο στὸ σπίτι, ποὺ φωτιζόταν ἀπὸ τὶς πόρτες.

Τὸ σπίτι λοιπὸν δὲν εἶχε ἄλλα ἀνοίγματα ἀπὸ τὶς δυὸ πόρτες, ποὺ μπαίνουν στὴ μέση σχεδὸν τοῦ σπιτιοῦ, ἡ μιὰ ἀπέναντι ἀπὸ τὴν ἄλλη (εἰκ.2, 3, 4, 5) στὰ 6.80 ἢ 4.40 περίπου μέτρα. Τὰ παράθυρα, ὅπως εἰπώθηκε, ἦταν ἄγνωστα, καὶ μόνο τελευταῖα ἄνοιξαν στὴ νότια μεγάλη πλευρὰ τοῦ σπιτιοῦ ἀπὸ ἕνα μικρὸ (εἰκ. 1, 2, 3). Οἱ πόρτες εἶναι ὅλες καλοχτισμένες μὲ ἀγκωνάρια καὶ ἔχουν τὸ στρογγυλὸ βυζαντινὸ σχῆμα μὲ πλάτος 0.90 ὡς 1.10 καὶ ὕψος ἐσωτερικὰ 1.80. Φτάνουν δηλαδὴ λίγο πιὸ κάτω ἀπὸ τὴ χαμηλὴ στέγη.

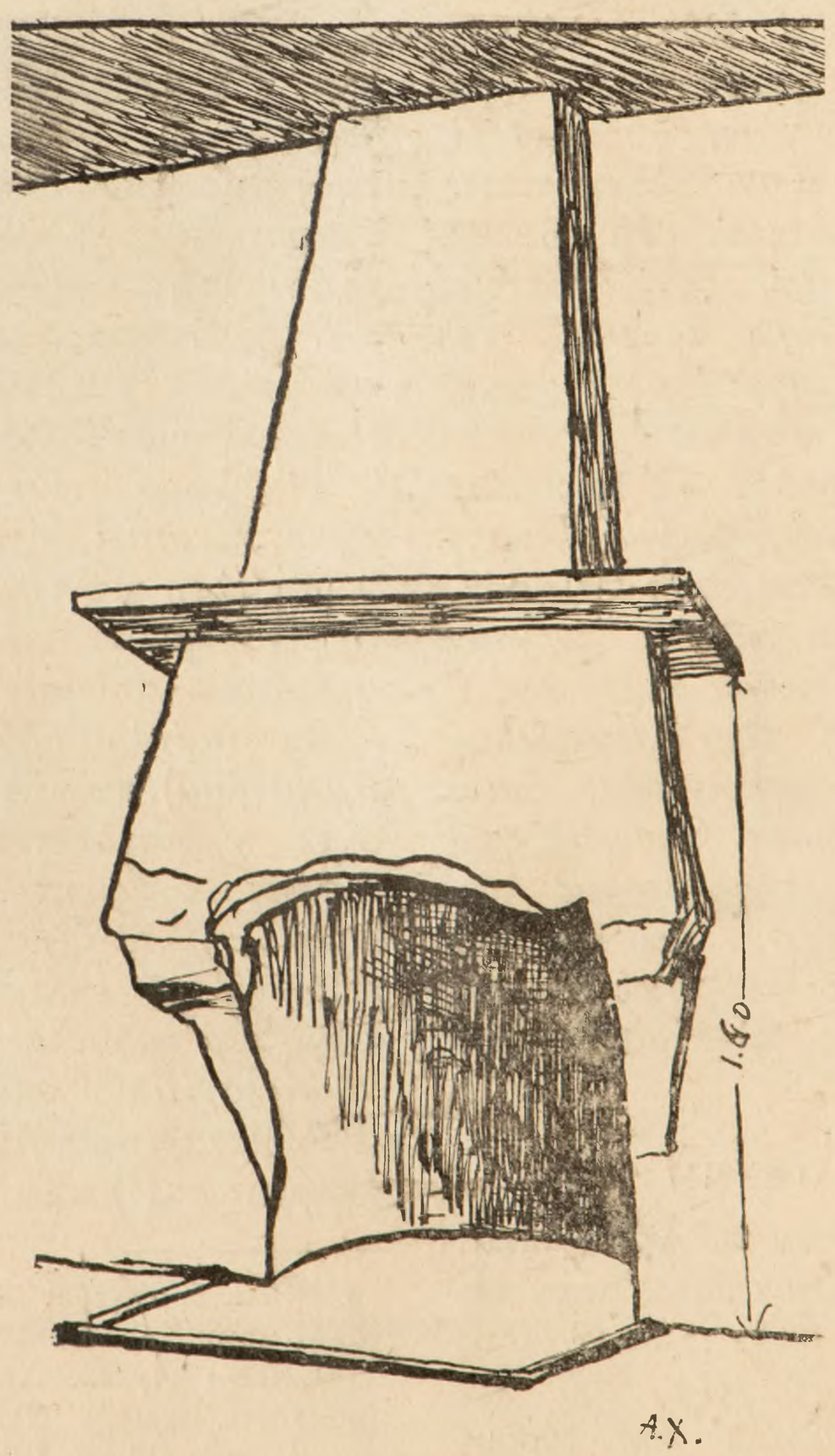

8.—Καμινάδα

(1) Βλ.: *Στιλπ. Κυριακίδη*, Σπίτια καὶ καλύβια τῆς Ἀττικῆς, Ἡμερολόγιον ὁδοιπορικοῦ συνδέσμου, ἔτος Β', σελ. 65 α. 1926.

(2) Βλ.: *Π. Α. Φουρίκη*, Μεγαρικὰ Μελετήματα, Λεξικογραφικὸ Ἀρχεῖο, τομ. 6, σελ.407 α. 1922.

(3) *Τοῦ ἰδιου*, σελ. 389.

(4) Βλ.: *Ἀγγελ. Χατζημιχάλη*, Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη, Ρουμλούκι (Μακεδονία), σελ. 86. 1931.

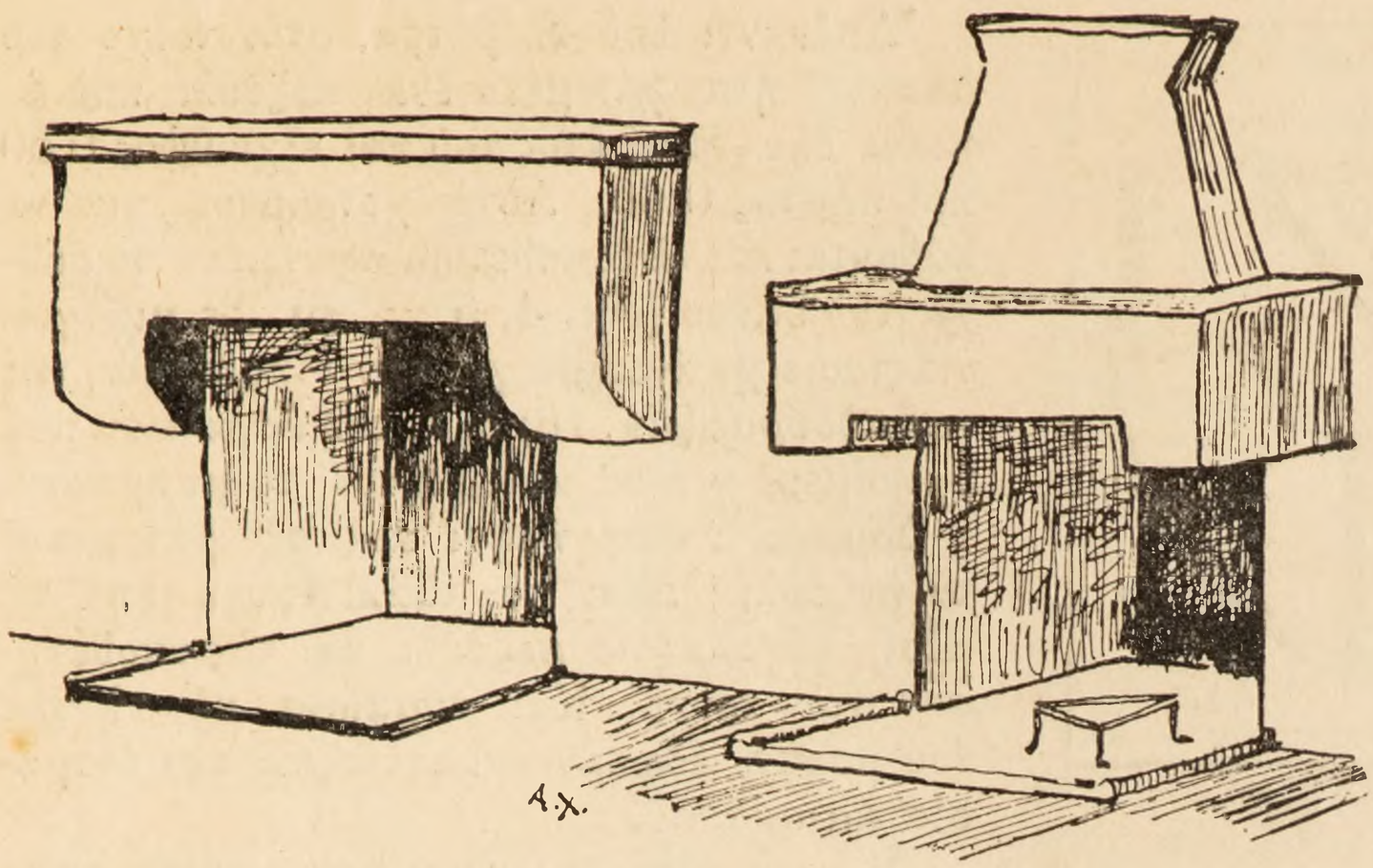

9.—Καμινάδες.

Ἡ στέγη τοῦ σπιτιοῦ, τὸ *κόρφιασμα*, εἶναι δίριχτη καὶ σκεπασμένη μὲ κεραμίδια. Ἔτσι, τὸ σπίτι στὰ πλάγια εἶναι χαμηλότερο 2.30 καὶ ψηλότερο στὸ κέντρο 3.30 (εἰκ. 5).

Ἡ ὀροφή, *κερεστές* (¹), εἶναι ξύλινη (εἰκ. 5). Τὰ δοκάρια της βαστιοῦνται στὴ μέση, μὲ τὰ *μακράτσια*, κεντρικὲς μεγάλες δοκοὺς (εἰκ. 5, ἀρ. 1), ποὺ ἁπλώνεται ἡ μιὰ μόλις τελειώσει ἡ ἄλλη κατὰ μῆκος, ἀπὸ τὴ μιὰν ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη τῆς κάμαρας. Τοποθετούμενο τὸ ἕνα μακράτσι κοντὰ στὸ ἄλλο μοιάζει σὰ μιὰ μεγάλη δοκὸ ποὺ συγκρατιέται κάθε δυὸ μέτρα μὲ τὸ *σταυρώμα*. Αὐτὸ σχηματίζεται ἀπὸ τρία μεγάλα δοκάρια, τὰ *ψαλίδια* (εἰκ. 5, ἀρ. 2), μὲ τὶς τέσσερις ἄκρες τους μπηγμένες στὸν τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ. Παίρνει σχῆμα τρίγωνου κι' ἔχει τὶς ἄλλες δυὸ ἄκρες τῶν δοκαριῶν χωμένες στὸ μακράτσι (εἰκ. 5, ἀρ. 3). Ἔτσι τὸ σταυρώμα ποὺ συγκρατεῖ τὸ μακράτσι τοποθετεῖται πρῶτα καὶ ὕστερα ὁ κερεστὲς τοῦ σπιτιοῦ. Αὐτὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ δοκάρια, ποὺ τὰ σκεπάζουν μὲ καλάμια βαλμένα τὸ ἕνα κοντὰ στὸ ἄλλο (εἰκ. 5, ἀρ. 4). Πάνω ἀπὸ τὰ καλάμια βάζουν ἀσβέστι μὲ ἄμμο, καὶ ὕστερα τὰ κεραμίδια.

Ὁ κερεστὲς καὶ τὸ κόρφιασμα εἶχαν ἄλλοτε ἕνα μικρὸ ἄνοιγμα στὴ μέση τοῦ καθαυτὸ *σπιτιοῦ*, τὸ *φεγγίτη*, ποὺ χρησίμευε τόσο γιὰ φωτισμό, ὅσο καὶ γιὰ νὰ βγαίνει ἡ *κάπνα* τοῦ τζακιοῦ. Γι' αὐτὸ τὸν λέγανε καὶ *καμποδόχι*, ἐπειδὴ χρησίμευε σὰν καπνοδόχος καὶ ἀφαιροῦσε τὴν κάπνα ποὺ μαύριζε καὶ ἔπνιγε τὸ σπίτι. Ὅταν ἔβρεχε, τὸ σκέπαζαν μὲ μιὰ πλάκα καὶ τότε τὸ σπίτι φούντωνε ἀπὸ τὸν καπνὸ ποὺ κατάστρεφε τὰ μάτια τους. Ἔτσι οἱ περισσότερες γριὲς τοῦ χωριοῦ εἶναι σήμερα τυφλές.

Τὰ σπίτια ἔχουν πάντα ἀπέξω τὴν αὐλίτσα τους (εἰκ. 3), καθαρὴ καὶ περιποιημένη, μὲ τὴν κληματαριά της, *περγουλέ*, τὶς διάφορες γλάστρες μὲ τὰ λουλούδια, τὶς περιπλοκάδες καὶ ἀπὸ κανένα καρποφόρο δέντρο.

Πάντα ὅμως βρίσκομε καὶ βοηθητικὰ χτίσματα, καθὼς τὸν πλιθόχτιστο φοῦρνο ποὺ μοιάζει σὰν κῶνος (εἰκ. 6, 7), τὸ πατητήρι, τὸν *λινὸ* γιὰ τὰ σταφύλια, καὶ τὸ χτιστὸ τετράγωνο μεγάλο *σπιθάρι μὲ τὴ γούβα*, γιὰ νὰ κρύβουν τὸ ρετσίνι ἔτσι ποὺ νὰ τὸ πουλοῦν ἀργότερα σὲ μεγαλύτερη τιμή.

Δίπατα παλιὰ σπίτια βρίσκομε λίγα (εἰκ. 6). Τότε ἡ ἀπάνω κάμαρα εἶναι ἁπλούστατη, χωρὶς τζάκι, καὶ χρησιμεύει ἀποκλειστικὰ γιὰ τὸν ὕπνο, καὶ μάλιστα τὸ καλοκαίρι. Ἡ

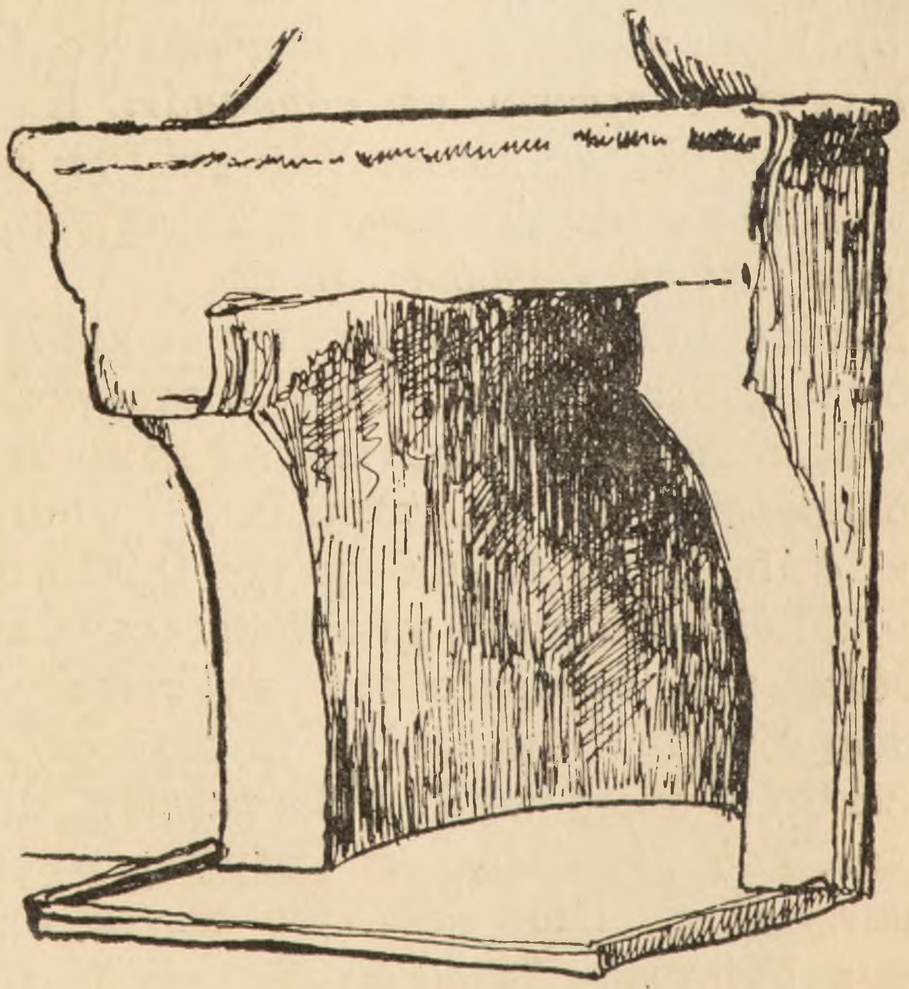

10.—Καμινάδα

(¹) Τὴν ἴδια ὀνομασία βρίσκομε, ἀπ' ὅσο ξέρομε, γιὰ τὴν ὀροφὴ καὶ στὴ Μακεδονία (Ρουμλούκι) ὅπως καὶ γιὰ κάθε σκελετὸ ποὺ γίνεται ἀπὸ κορμοὺς δέντρων. Πρβ.: *Ἀγγ. Χατζημιχάλη*, Ρουμλούκι, σελ. 30, 1931.

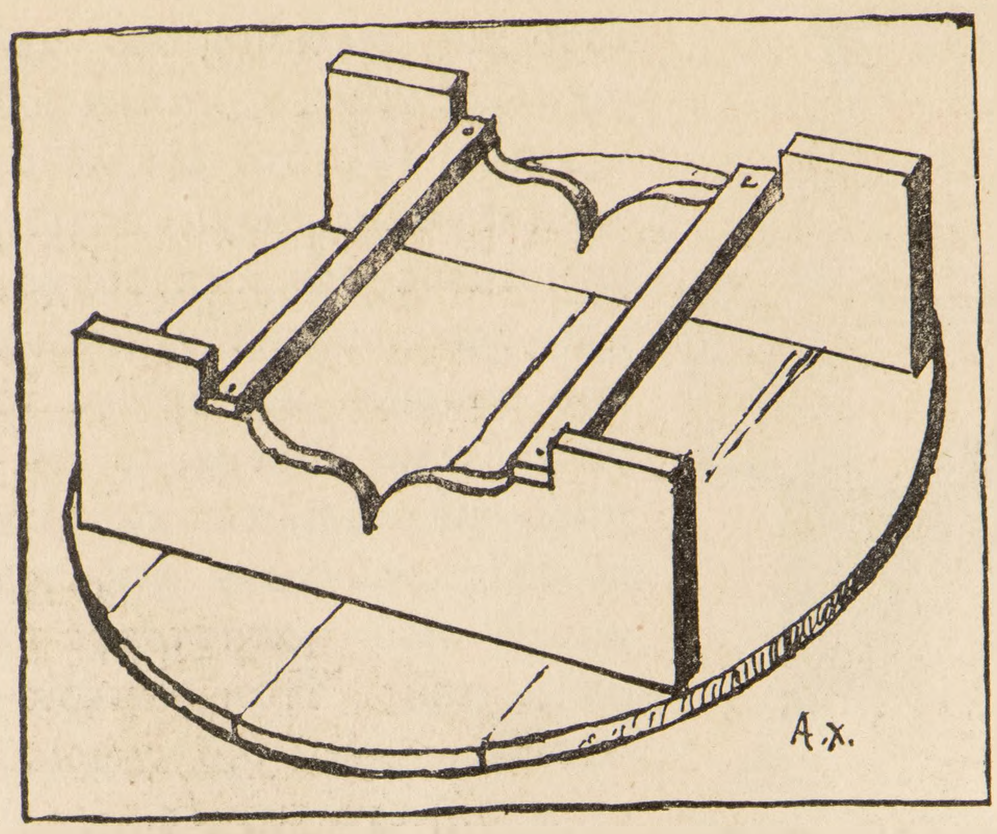

11.—Σοφρὰς

κάτω εἶναι χρήσιμη γιὰ ὅλες τὶς ἄλλες ἀνάγκες τῆς οἰκογένειας, γιὰ τὰ ζῶα, κτλ. Ἡ ἐξωτερικὴ σκάλα τῶν σπιτιῶν αὐτῶν, ἡ τετράγωνη στέγη καὶ τὸ σκεπαστὸ χαγιάτι ἔχουν πολλὴ γραφικότητα.

Τὸ Σπίτι. Ἐσωτερικό.

Ἅμα μποῦμε μέσα στὸ σπίτι, βλέπομε ἀμέσως πὼς χωρίζεται σὲ δυό: στὸν κατοικήσιμο χῶρο, σ' αὐτὸν ποὺ μένει ἡ οἰκογένεια, τὸ *σπίτι*, καὶ στὸν ἄλλον ποὺ ἔμεναν τὰ ζῶα, τὸ *φούντι—σπίτι* (εἰκ. 4, 5) ποὺ σήμερα τὸ χώρισαν μ' ἕνα ξύλινο χώρισμα καὶ χρησιμεύει γιὰ ἀποθήκη.

Ὁ χῶρος ποὺ προορίζεται γιὰ τὴν οἰκογένεια ὑψώνεται ὁλόκληρος 0.30 ἑκ., τὸ *μπατάρι*, καθὼς μπαίνομε ἀπὸ τὶς πόρτες (εἰκ. 4, 5). Εἶναι πάντα σχεδὸν σανιδωμένος, ἐνῶ ἄλλοτε τὸν ἔστρωναν μὲ *κουρασάνι*. Κατέχει ὅλο τὸ πλάτος τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἔχει μάκρος 4.50 περίπου. Τὸ μπατάρι καταργήθηκε σήμερα ἀπὸ τὰ καινούρια σπίτια.

Σχεδὸν στὴ μέση τοῦ μπαταριοῦ καὶ λίγο πρὸς τὸ βορεινὸ τοῖχο, ἦταν ὁ στρογγυλὸς κύκλος, στρωμένος στερεότερα μὲ κουρασάνι, ποὺ προορίζονταν γιὰ τὸ τζάκι, ἡ *βάτρα* (εἰκ. 4, 5, ἀρ. 5). Εἶχε διάμετρο 0.90 περίπου, καὶ ὁλόγυρα μικρὴ χτιστὴ προεξοχὴ ἀπὸ τούβλα ποὺ συγκρατοῦσαν τὴ φωτιά. Ἡ κάπνα ἔβγαινε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δοκάρια καὶ τὰ καλάμια ὅπως καὶ ἀπὸ τὸν φεγγίτη. Στὴ βάτρα, ποὺ χρησίμευε γιὰ ζεστασιά, μαγείρευαν κιόλας. Ἔτσι κάθονταν πάντα σιμά της, καὶ τὴ νύχτα ἔστρωναν ὁλόγυρα τὰ *χρέμια*, καὶ τὶς βελέντζες γιὰ τὸν ὕπνο.

Ἀπέναντι ἀπὸ τὴ βάτρα, στὸν τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ, ἦταν χτισμένο ἕνα πεζούλι ποὺ ἔπιανε ὅλο τὸ πλάτος του καὶ εἶχε ὕψος 0.50 καὶ πλάτος 0.60. Αὐτὸ χρησίμευε γιὰ νὰ κάθονται καὶ νὰ τοποθετοῦν τὴν ἡμέρα τὰ ροῦχα τοῦ ὕπνου (εἰκ. 4, 5, ἀρ. 6). Σὲ μιὰ γωνιά του εἶχε ἄνοιγμα γιὰ τὴν τοποθέτηση τῆς *ναμαδούρας* (εἰκ. 16) δηλ. τοῦ ἐργαλείου ποὺ χρησίμευε γιὰ νὰ καθαρίζουν τὸ μπαμπάκι.

Σήμερα καταργήσανε καὶ τὴ βάτρα καὶ τὸ πεζούλι. Ἔτσι τὸ τζάκι ἔφυγε ἀπὸ τὴ μέση, ἔβγαλαν τὸ πεζούλι, καὶ τὸ τοποθέτησαν στὸν τοῖχο. Καὶ σύμφωνα μὲ τὴ νέα του μορφή, ἔδωσαν καὶ στὸ τζάκι τὴν ὀνομασία *καμινάδα*.

Ἡ καμινάδα δὲ λείπει ἀπὸ κανένα σπίτι καὶ ἔχει πάντα καπνοδόχο, τὸ *καμποδόχι*. (εἰκ. 8, 9, 10). Τοποθετεῖται στὸν τοῖχο τῆς βορεινῆς πλευρᾶς τοῦ σπιτιοῦ, καὶ τὸ μεγάλο φουγάρο της (εἰκ. 17), ποὺ ὑψώνεται ἀπὸ τὴ στέγη του, δίνει μιὰ ἰδιόρρυθμη γραφικότητα στὰ ὁμοιόμορφα σπίτια. Ἡ καμινάδα εἶναι χτιστὴ καὶ ἔχει διάφορα καὶ ἰδιότυπα σχήματα. Εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη (1.60×1.40 ἢ 1.30×1.30). Πότε φτάνει ὥς τὴν ὀροφὴ τοῦ σπιτιοῦ (εἰκ. 8) καὶ πότε ὥς τὴ μέση τοῦ τοίχου (εἰκ. 9, 10). Μπροστὰ στὸ μεγάλο της ἄνοιγμα, γιὰ νὰ μὴ βγαίνει ἡ κάπνα, κρεμοῦν ἕνα πανί, τὸ γνωστὸ τζακόπανο.

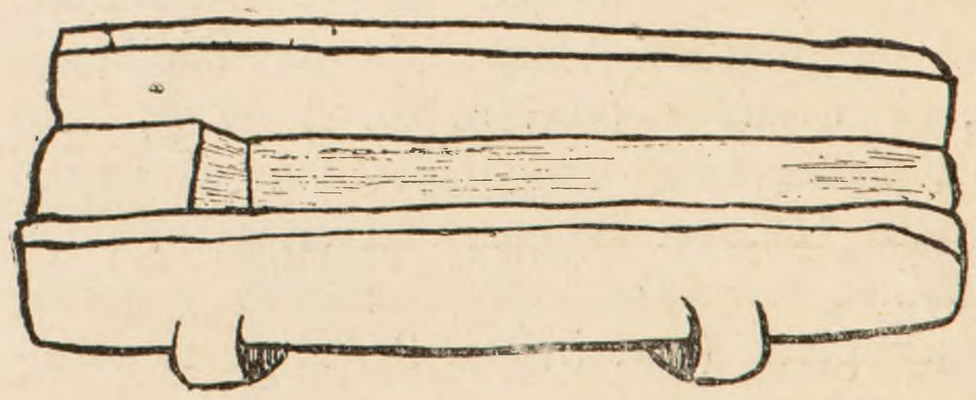

12.—Κούνια μονόξυλη

Ὁ γνωστὸς καὶ ἀπαραίτητος γιοῦκος, ὁ *στοῖβος*(1), ποὺ μπαίνει στὴ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ σπιτιοῦ (εἰκ. 4) καὶ ἔχει τὶς φαντὲς κουβέρτες, τὰ σεντόνια, τὰ χρέμια, τὶς ἀντρομίδες, τὰ κιλίμια κτλ., ὅλα πρόχειρα γιὰ νὰ τὰ στρώνουν τὴ νύχτα χάμω στὸ πάτωμα γιὰ τὸν ὕπνο, ἔχει ἀντικαταστήσει τὸ πεζούλι.

Δεξιὰ στὴν καμινάδα, πρὸς τὴ στέγη, ὑπάρχει πάντα ἕνα μικρὸ ἄνοιγμα στὸν τοῖχο, ποὺ χωράει ἕνα δυὸ εἰκονίσματα, τὸ *κονίσμα*

(1) Μὲ τὴν ἴδια ὀνομασία, ἡ ***στοίβη***, τὸν βρίσκομε στὴ Ρόδο. Πρβ.: *Ἀγγελ. Χατζημιχάλη*, Σκῦρος, σελ. 35, 1925.

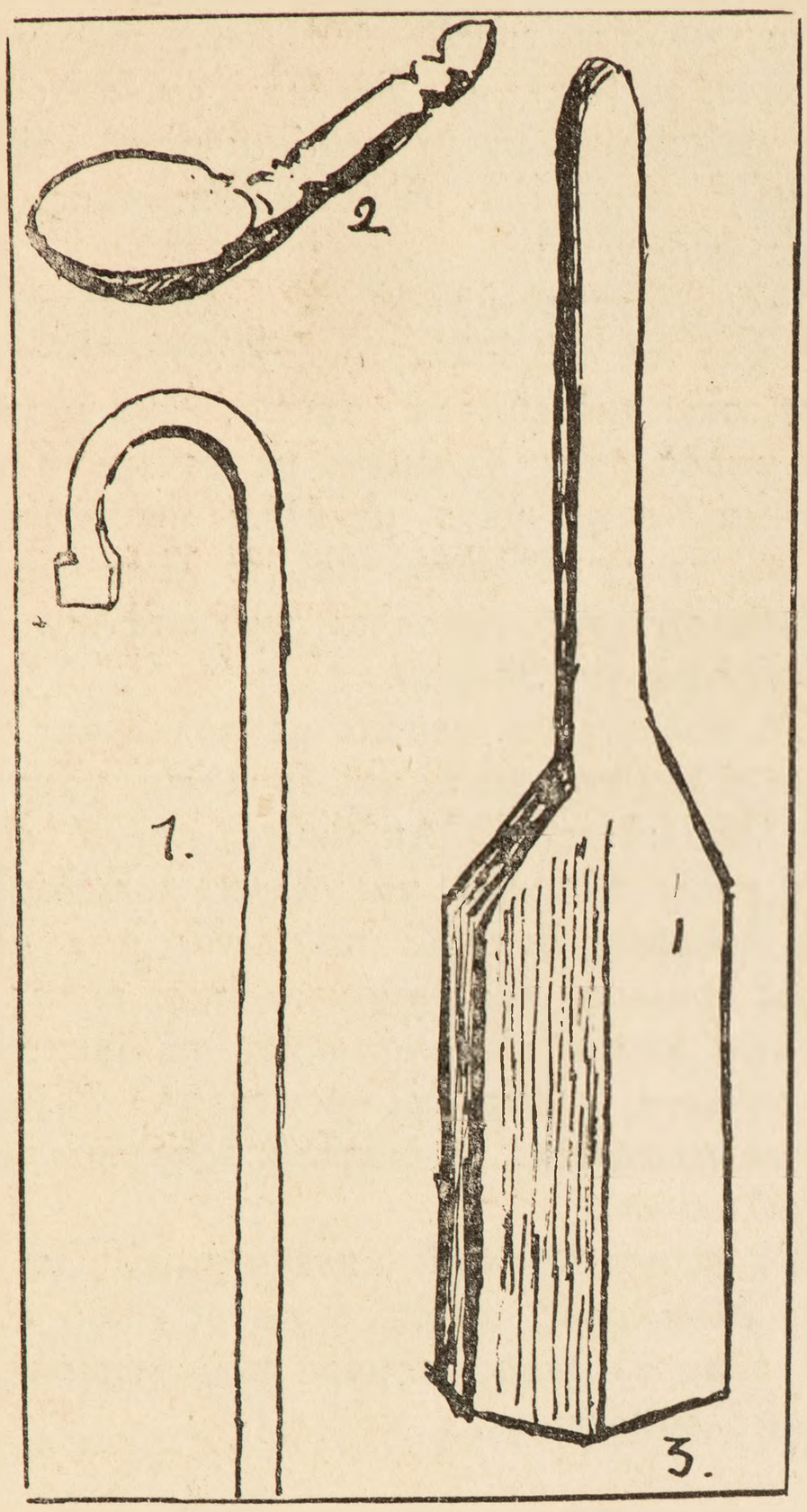

13.—1. Στοροβάδα – 2. Κουτάλι—3. Κόπανος

(εἰκ. 4, 5, ἀρ. 7) μὲ τὸ καντίλι κρεμασμένο μπροστά του.

Τέτοια ἀνοίγματα, χωνευτὰ στὸν τοῖχο, μικρότερα ἢ μεγαλύτερα, ὑπάρχουν ἀρκετὰ μέσα στὸ σπίτι, ὅπως καὶ στὸ φούντι-σπίτι. Τὰ λένε *πονίτσες* (εἰκ. 4, 5, ἀρ. 8), καὶ χρησιμεύουν γιὰ νὰ τοποθετοῦν διάφορα ἀντικείμενα τῆς οἰκιακῆς χρήσης. Οἱ δυὸ μεγαλύτερες ἀπ᾽ αὐτὲς (0.90×0.55) καὶ πιὸ χαραχτηριστικὲς εἶναι κεῖνες ποὺ μπαίνουν πάνω ἀπὸ τὶς πόρτες (εἰκ. 5, ἀρ. 8), καὶ φτάνουν ὥς τὴν ὀροφὴ σχεδόν τοῦ σπιτιοῦ. Κι αὐτὲς χρησιμεύουν γιὰ νὰ τοποθετοῦν διάφορα μικροπράγματα.

Ἐπίσης γιὰ τὴν ἴδια δουλιὰ χρησιμεύει καὶ τὸ ράφι, *ρέφι* (εἰκ. 5, ἀρ. 9), ποὺ πιάνει ὅλη τὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ σπιτιοῦ, γιὰ νὰ τοποθετοῦν συνηθέστερα τὰ ψωμιά, τὰ πιάτα, τοὺς ντεντζερέδες κτλ. Σὲ πολλὰ ὅμως σπίτια, τὰ ψωμιὰ τὰ τοποθετοῦν καὶ σὲ μιὰ σανίδα κρεμασμένη ἀπὸ τὰ δοκάρια τῆς ὀροφῆς, τὴ *ντράσα*, ὅμοια μὲ τὸ γνωστὸ ψωμοσάνιδο.

Ὁλόγυρα στὸ σπίτι βρίσκομε διάφορες *σουντοῦκες*, γεμάτες ἀπὸ ρουχισμό, καὶ στὴν ἄκρη, καθὼς μπαίνομε ἀπὸ τὶς πόρτες, δεξιὰ ἢ ἀριστερά, σκαμμένο ἕνα λάκκο, τὴ *γούβα*, μὲ στημένο ὁλόγυρα τὸν ἀργαλιὸ (εἰκ. 4). Πιὸ κάτω εἶναι τὸ βαρέλι, ἡ *βούτσα* γιὰ τὸ νερό, τοποθετημένο σ᾽ ἕνα πεζούλι, τὸ *πεζούλι τῆς βούτσας*, ποὺ ἀντικαθιστᾶ τὸ γνωστὸ σταμνοστάτη (εἰκ. 5, ἀρ. 10).

Ἀντικείμενα τοῦ σπιτιοῦ τους.

Μὲς στὸ σπίτι εἶναι σκορπισμένα διάφορα ἀντικείμενα τῆς οἰκιακῆς τους χρήσης. Ἀπ᾽ αὐτὰ ἀναφέρομε τὰ πιὸ ἰδιότυπα ὅσα κατασκευάζουν οἱ ἴδιοι οἱ Βιλιῶτες γιὰ τὶς ἀνάγκες τους καὶ εἶναι χαραχτηριστικὰ τῆς ξυλοτεχνικῆς τους τέχνης. Ὅλα εἶναι σχεδὸν πάντα πρωτόγονα, ὅπως: Ἡ μονόξυλη κούνια γιὰ τὸ μωρὸ (εἰκ. 12), γινωμένη ἀπὸ ἕνα κορμὸ πεύκου. Ἡ *στοροβάδα*, δηλαδὴ τὸ ραβδὶ τοῦ τσοπάνη (εἰκ. 13, ἀρ. 1), τὸ κουτάλι (εἰκ. 13, ἀρ. 2), ὁ *κόπανος* (εἰκ. 13, ἀρ. 3) γιὰ νὰ

14.—Σουγιὰς ξυλόγλυπτος

χτυποῦν τὰ ροῦχα στὸ ποτάμι, ὁ *πλάστης* γιὰ τὰ ψωμιὰ κτλ., ποὺ εἶναι ὅλα μονόξυλα. Ἡ ρόκα, *φούρκα*, γιὰ τὸ γνέσιμο, ἡ γκλίτσα (εἰκ. 15) γινωμένες ἀπὸ δυὸ κομμάτια ξύλο, ἔχουν ἁπλὰ σχήματα καὶ κοσμήματα. Πλουσιώτερος στὸ σχῆμα εἶναι ὁ *σοφρὰς* (εἰκ. 11), γινωμένος ἀπὸ τρία κομμάτια ξύλο, ποὺ τὰ ἑνώνουν δυὸ πόδια σὲ ὡραῖα σχήματα. Ἀπὸ τὰ ξυλόγλυπτά τους, ὁ σουγιὰς (εἰκ. 14) ἔχει τὸ συνθετώτερο διάκοσμο, μὲ ὄμορφα ἂν καὶ πρωτόγονα σκαλίσματα, ποὺ παριστάνουν καθισμένο ἄνθρωπο μ᾽ ἕνα παγώνι στὸ κεφάλι, ποὺ ἀπάνω σ᾽ αὐτὸ ἀκουμπάει ἕνα κεφάλι δράκοντα.

Τὸ Φούντι-σπίτι

Τὸ ἀπέναντι τμῆμα, τὸ *φούντι-σπίτι* (εἰκ. 4), ἄλλοτε συνέχεια τοῦ χώρου ποὺ ἔμενε ἡ οἰκογένεια, καὶ σήμερα χωρισμένο μ᾽ ἕνα σανίδωμα, ὅπως εἴδαμε, συγκοινωνεῖ μὲ μιὰ πόρτα ξύλινη.

Χρήσιμο γιὰ ἀποθήκη καὶ γιὰ τὰ ζῶα, περιέχει διάφορα σκόπιμα χτίσματα, ὅπως: Τὸ χτιστὸ *ἀμπάρι* (εἰκ. 4) ποὺ ἔχει ὕψος 1.50 περίπου καὶ εἶναι χωρισμένο σὲ δυὸ γιὰ νὰ τοποθετοῦν στὴ μιὰ μεριὰ τὸ στάρι καὶ στὴν ἄλλη τὸ κριθάρι. Τὸ χτιστὸ *γκράζντι* ἢ *παχνί*, μὲ τὰ τρία ἢ τέσσερα χωρίσματα σὰν τετράγωνες τρύπες, τὰ *πούματα*, γιὰ τὴν τροφὴ τῶν ζώων, τὸ σανὸ ἢ τὸ κριθάρι (εἰκ. 4). Τὰ διάφορα πεζούλια γιὰ νὰ τοποθετοῦν τὰ *πιθάρια* μὲ τὸ λάδι, ἢ τὰ μεγάλα βαρέλια μὲ τὸ κρασί, τοὺς *κάδους* ἢ *βαγένια*.

Πάνω ἀπὸ τὸ ἀμπάρι καὶ ἀπὸ τὸ παχνὶ καὶ ἀπὸ τὰ πεζούλια, ὑπάρχει σχεδὸν πάντοτε, στὰ πιὸ εὔπορα σπίτια, ἕνα μεγάλο καὶ φαρδὺ ράφι, γινωμένο μὲ χοντρὰ δοκάρια καὶ στηριγμένο μὲ ἄλλα κατακόρυφα ἀπάνω τους. Σ᾽ αὐτό, ποὺ τὸ λένε *στράτι*, τοποθετοῦν πάλι βαρέλια, ποὺ φτάνουν ὥς τὴν ὀροφὴ τοῦ σπιτιοῦ.

Τὸ φούντι εἶναι γεμάτο μὲ πολλὰ καὶ διάφορα ἄλλα πράγματα καὶ ἐργαλεῖα χρήσιμα στὴ δουλιά τους. Ἀπ᾽ αὐτά, πολλὰ εἶναι στὴ μέση ὁλόγυρα καὶ ἄλλα κρεμασμένα στὰ διάφορα δοκάρια ποὺ εἶναι μπηγμένα στοὺς τοίχους, *τὶς φοῦρκες*, ὅπως εἶναι: τὰ πέτσινα ἀσκιά, τ᾽ *ἀσκόπουλα*, τὰ δρεπάνια, τὰ ταγάρια, *τράστα*. οἱ γκλίτσες, τὰ *δοξάρια* γιὰ τὸ μπαμπάκι, τὰ διάφορα ἐξαρτήματα τ᾽ ἀργαλιοῦ κτλ.

Τὸ φούντι δὲν ἔχει κανένα παράθυρο, κι᾽ ἔτσι ὁλόκληρος αὐτὸς ὁ χῶρος, ποὺ εἶναι καὶ ὁ μεγαλύτερος, σήμερα ποὺ χωρίστηκε, εἶναι ὁλοσκότεινος.

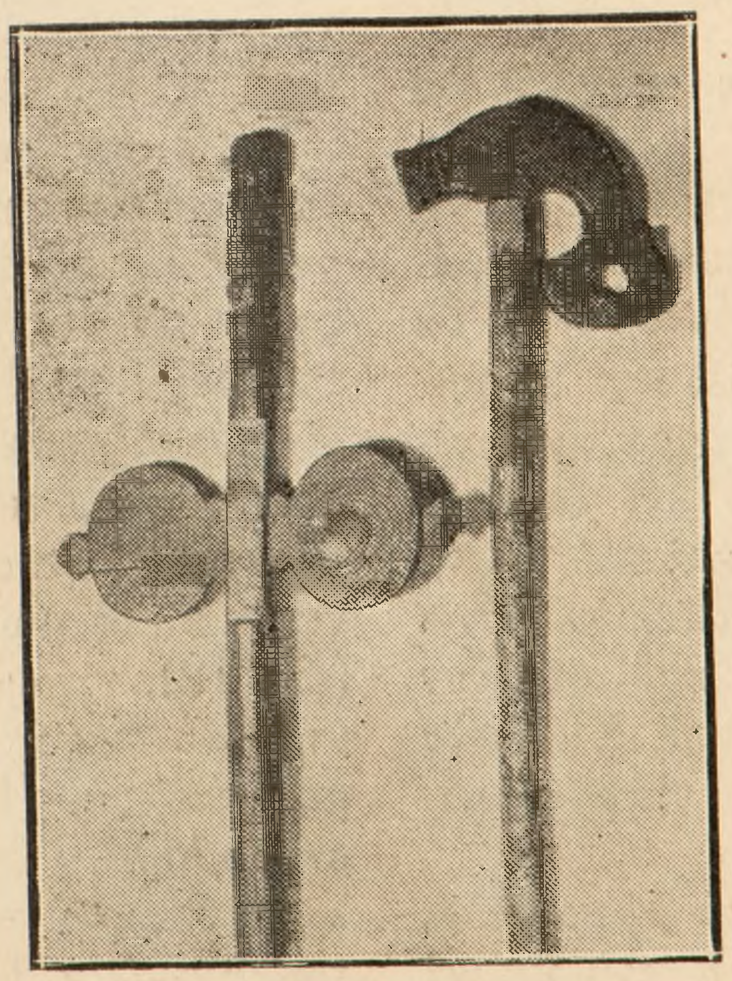

15.—Φούρκα καὶ γκλίτσα

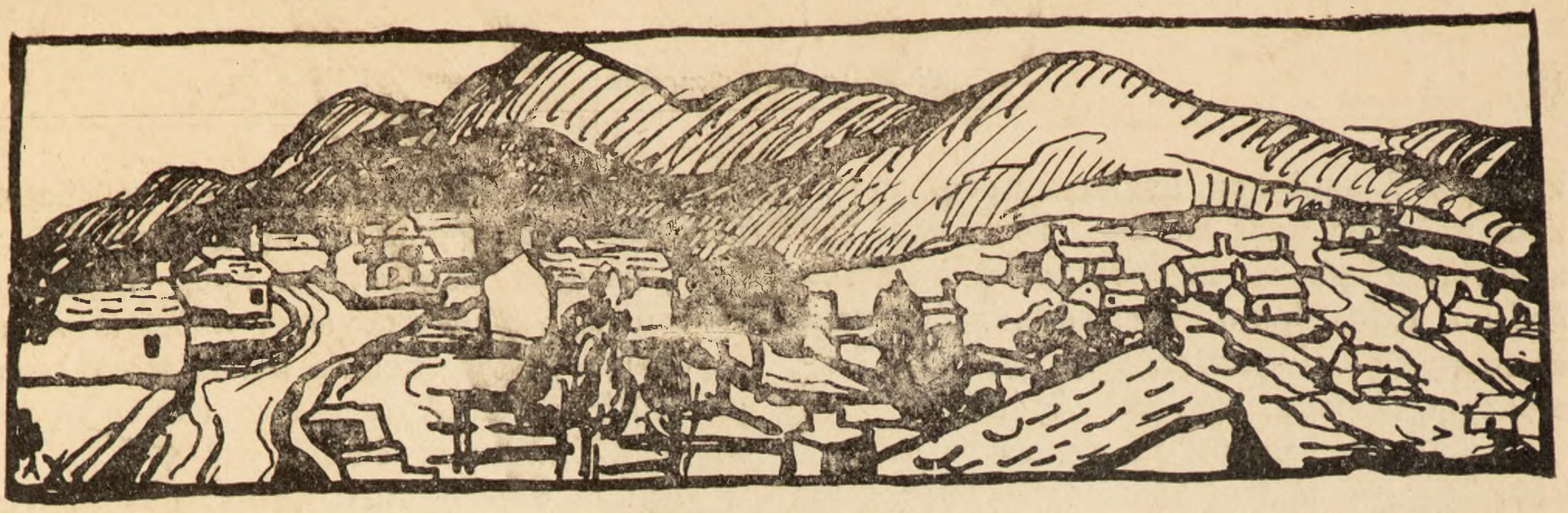

'Από τὰ Βίλια

Ὑφαντική

Ὁ ἀργαλιὸς

Στὰ Βίλια, ὅλες οἱ γυναῖκες ξέρουν νὰ φαίνουν καὶ νὰ ἑτοιμάζουν τὰ νήματα γιὰ τὸν ἀργαλιό.

Τὰ μαλλιὰ τὰ προετοιμάζουν μὲ τὸ γνωστὸ τρόπο, τὸ συνηθισμένο σὲ ὅλη σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα. Ἀφοῦ τὰ βράσουν, τὰ κοπανίζουν στὶς βρύσες ἢ στὰ ποτάμια μὲ τὸν *κόπανο* (εἰκ. 13, ἀρ. 3), τὰ πλένουν, τὰ στεγνώνουν, καὶ τὰ ξεχωρίζουν σὲ καλὰ ἢ δευτερώτερα. Ὕστερα τὰ *λαναρίζουν* στὰ γνωστὰ ἀγοραστὰ *λανάρια* καὶ τὰ κάνουν *τουλοῦπες* ἕτοιμες γιὰ τὸ γνέσιμο.

Τὸ μπαμπάκι ποὺ ἀφθονοῦσε ἄλλοτε— ἔσπερνε ἀπ' αὐτὸ κάθε οἰκογένεια τουλάχιστον ἕνα στρέμα γιὰ τὶς ἀνάγκες της, στὴν τοποθεσία Ψάθα—τὸ κατεργάζονταν μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: Πρῶτα τὸ καθάριζαν σὲ εἰδικὰ ἐργαλεῖα, ὅπως στὴ *ναμαδούρα* (εἰκ. 16) γιὰ ν' ἀνοίξει καὶ νὰ πέσουν οἱ σπόροι του, ἢ στὸ *δοξάρι* (¹). Ὕστερα τὸ γνέθαν, τὸ *ἔκαναν ρόκα* καὶ τὄβαζαν στὸ *τυλιγάδι* γιὰ νὰ τὸ κάνουν μάτσα, τὰ *σκούλια*. Αὐτὰ τὰ ἔπλεναν καλὰ καὶ ὕστερα τὰ ὕφαιναν. Μετὰ τὸ φάσιμο ὅμως, τὸ πανὶ ἤθελε ξάσπρισμα. Γέμιζαν ἕνα καζάνι μὲ κοπριὰ τῆς ἀγελάδας καὶ μὲ νερό, βουτοῦσαν μέσα τὸ πανὶ καὶ τ' ἄφηναν στὸν ἥλιο. Κάθε ὀχτὼ μέρες τὸ ἔβγαζαν καὶ τὸ μπουγάδιαζαν, ὥσπου τὴν τρίτη φορὰ εἶχε πιὰ ξασπρίσει. Σήμερα συνήθως μεταχειρίζονται ἀγοραστὰ ἕτοιμα νήματα.

Τὸ μαλλὶ καὶ τὸ λίγο μπαμπάκι γνέθουν (εἰκ. 17) ἀκόμη σήμερα μὲ τὸ γνωστὸ τρόπο στὴ *ρόκα*, τὴ *φούρκα* (εἰκ. 15) μὲ τ' ἀδράχτι καὶ τὸ σφοντίλι. Ἀφοῦ τὰ γνέσουν, τὰ βάζουν στὸ τυλιγάδι, καὶ ὕστερα στὸ *ἀνέμη*, (εἰκ. 23, ἀρ. 20). Παίρνουν τὴν ἄκρη ἀπὸ τὸ νῆμα καὶ τὴν τοποθετοῦν στὸ *μαγκάνι*, ποὺ χρησιμεύει γιὰ νὰ τὸ τυλίξουν στὰ *καλάμια* ἢ *μασούρια*.

Ὕστερα βάζουν τὸ νῆμα στὴ *διάστρα* ἢ *ἰδιάστρα* ἢ *διάστρο* γιὰ νὰ τὸ διάσουν (εἰκ. 18). Γιὰ νὰ γίνει τὸ διάσιμο, περνοῦν τὰ μασούρια σὲ λεπτὲς *βέργες*, ποὺ τὶς δένουν ὁριζόντια καὶ σὲ ἀπόσταση τὴ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἔτσι ποὺ ὅλες μαζὶ νὰ σχηματίζουν ἕνα ὀρθογώνιο, τὸ *διάστρο*. Τὸ διάστρο τὸ κρεμοῦν ἀπὸ ἕνα κλαρὶ μ' ἕνα σκοινὶ (εἰκ. 18, 19). Ὕστερα τραβοῦν τὶς κλωστὲς ἀπὸ τὰ καλάμια του καὶ τὶς περνοῦν ὁλόγυρα σὲ παλούκια ποὺ ἔχουν μπηγμένα στὸ χῶμα (εἰκ. 18). Τὰ δυὸ πιὸ κοντινὰ εἶναι γιὰ τὸ *σταύρωμα* τοῦ πανιοῦ, καὶ τ' ἄλλα τοποθετοῦνται μα-

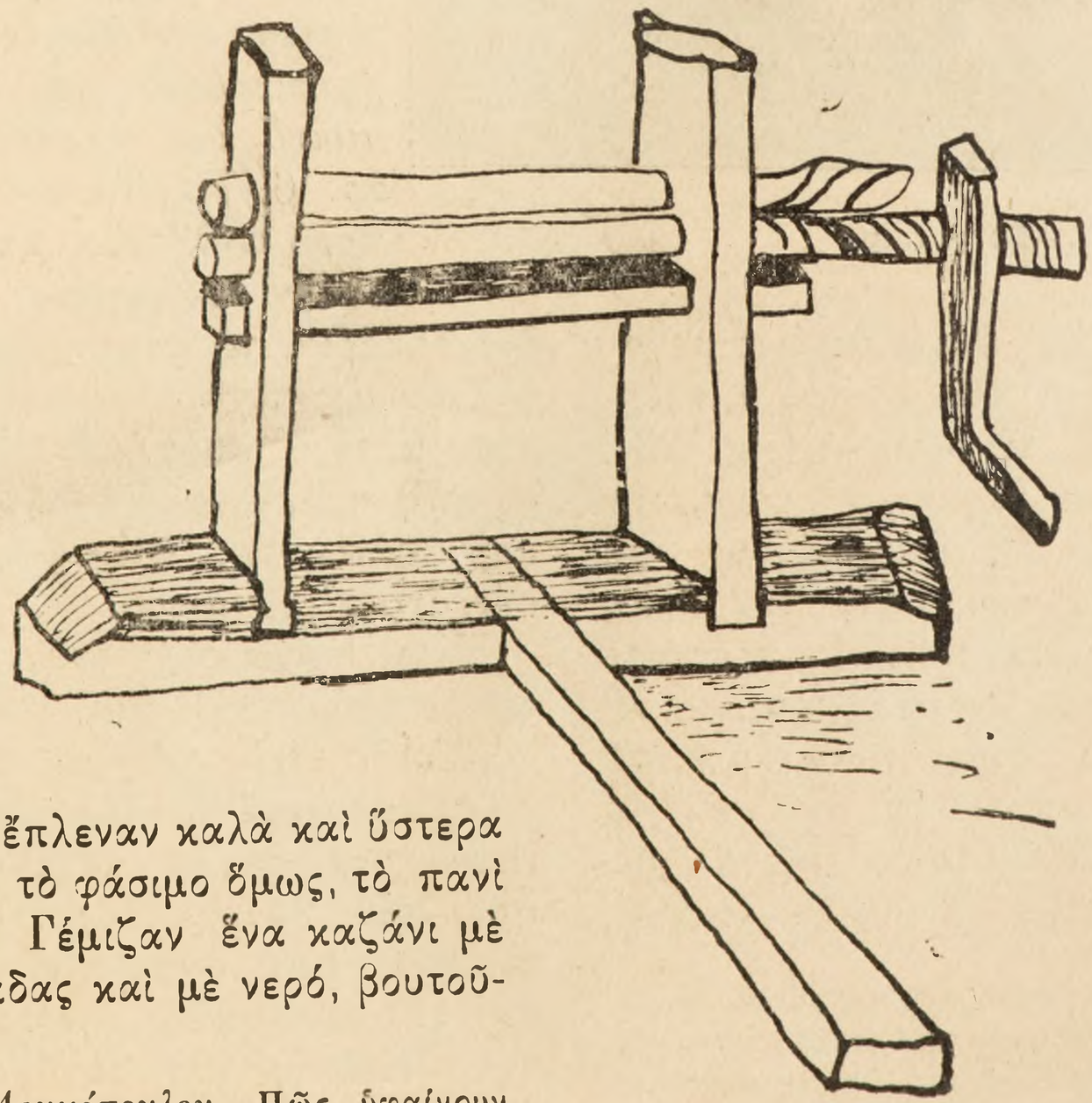

16.—Ναμαδούρα

(¹) Βλ.: *Δημ. Λουκόπουλου*, Πῶς ὑφαίνουν καὶ ντύνονται οἱ Αἰτωλοί, σελ. 8—9, 1927.

κρύτερα ἢ σιμώτερα, ἀνάλογα πρὸς τὸ μάκρος ποὺ ἔχει κάθε διασίδι. Τὸ πλάτος του κανονίζεται μὲ τὰ περισσότερα ἢ λιγώτερα *δρόμια*. Κάθε *δρόμι* ἔχει δώδεκα ζευγάρια κλωστές, δηλ. εἰκοσιτέσσερεις, καὶ κάθε διασίδι ἔχει τέσσερα, ἕξη, κτλ. δρόμια.

Ἀφοῦ τὸ διάσουν, τὸ σηκώνουν ἀπὸ τὰ παλούκια καὶ τὸ *θηλιάζουν* (εἰκ. 19) γιὰ νὰ μὴ μπερδεύεται. Ἔτσι πιὰ εἶναι ἕτοιμο γιὰ νὰ τοποθετηθεῖ στὸ *πισινὸ ἀντὶ* τοῦ ἀργαλιοῦ.

Τὸ πᾶνε σὲ ἀπλόχωρο μέρος, στὴν *τραβίχτρα*, ὅπου εἶναι στημμένο τὸ ἀντὶ πάνω σὲ δυὸ παλούκια, τὶς *φοῦρκες* (¹) (εἰκ. 20). Ἐκεῖ βοηθᾶνε δυὸ γυναῖκες. Περνοῦν τὴ μιὰ

17.—Τὸ γνέσιμο

ἄκρη τοῦ διασιδιοῦ ἀπὸ ἕνα σιδερένιο μεγάλο καρφὶ μπηγμένο σ' ἕνα χοντρὸ ἀκατέργαστο κορμὸ δένδρου, τὴ *σβάρνα* (εἰκ. 22), ποὺ ἔχει γιὰ βάρος μιὰ μεγάλη κοτρόνα, τὴν *πέτρα τῆς σβάρνας*. Τὸ ξεθηλιάζουν καὶ τραβοῦν ὅλο τὸ μῆκος του πρὸς τὴν ἄλλη ἄκρη (εἰκ. 20). Ἐκεῖ ταχτοποιοῦν πρῶτα τὸ σταύρωμα καὶ περνοῦν ἀνάμεσά του, γιὰ νὰ μὴ μπερδεύεται, δυὸ βέργες ἢ καλάμια, τὰ *στύλια*. Τὸ τραβοῦν πρὸς τὸ ἀντὶ καὶ τὸ στερεώνουν στὴν *αὐλακιά* του μὲ μιὰ *βέργα*. Ἡ μιὰ γυναίκα ἀρχίζει νὰ γυρίζει τὸ ἀντί, καὶ ἡ σβάρνα, μὲ τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ διασιδιοῦ, ὅλο καὶ τραβιέται πρὸς αὐτό, ἐνῶ ἡ ἄλλη γυναίκα σέρνει πέρα πρὸς τὴ σβάρνα τὰ στύλια, γιὰ νὰ προχωρεῖ πρὸς τὰ κάτω τὸ σταύρωμα ἔτσι ποὺ νὰ μείνει στὸ τέλειωμα τοῦ διασιδιοῦ. Αὐτὸ γίνεται ὥσπου νὰ τυλιχτεῖ ὁλόκληρο τὸ διασίδι στὸ ἀντί.

Ἅμα τὸ φέρουν σπίτι, τὸ περνοῦν στὰ *μιτάρια*, ποὺ τὰ φτιάνουν μόνες τους μὲ νῆμα, κι' ὕστερα στὸ *χτένι*. Καὶ τὸ διασίδι, τοποθετημένο στὸν ἀργαλιό, εἶναι ἕτοιμο πιὰ γιὰ τὸ φάσιμο.

Ὁ ἀργαλιός, *ἀργαλί*, εἶναι στημένος. ὅπως εἴδαμε, κοντὰ στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ (εἰκ. 4, 21, 23), ὁλόγυρα ἀπὸ ἕνα βαθὺ καὶ μεγάλο λάκκο, τὴ *γούβα* (εἰκ. 23, ἀρ. 2). Ἡ γούβα εἶναι σκαμμένη πολὺ κοντὰ στὸν τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἔχει διάμετρο 0.90 περίπου καὶ βάθος 0.40. Ἔτσι, ὁλόκληρος ὁ ἀργαλιὸς δὲν εἶναι πολὺ μεγαλύτερος ἀπ' αὐτήν, καὶ ἔχει μάκρος 1.50 καὶ πλάτος 1.00. Τὴ γούβα συχνὰ τὴ χτίζουν ὁλόγυρα μὲ πέτρες καὶ ἀπάνω σ' αὐτὲς τοποθετοῦν μεγάλα σανίδια, τὴ *στρώση* (εἰκ. 23. ἀρ. 1), ποὺ βαστᾶνε ὅλη τὴ συσκευὴ τοῦ ἀργαλιοῦ.

Πάνω στὴ στρώση στηρίζονται τὰ τέσσερα *ποδάρια* (εἰκ. 23, ἀρ. 3), ποὺ χρησιμεύουν γιὰ νὰ τοποθετοῦν τὸ *πισινὸ* καὶ *μπροστινὸ* ἀντὶ (εἰκ. 23 ἀρ. 6, 7). Τὰ πισινὰ ποδάρια εἶναι πολὺ ψηλότερα καὶ χοντρήτερα, καὶ ἔχουν σφηνωμένα στὴν κορφή τους δυὸ δοκάρια, τὰ *φτερὰ* (εἰκ. 23, ἀρ. 4), ποὺ φτάνουν ὡς τὸν τοῖχο καὶ εἶναι βαθιὰ μπηγμένα μέσα σ' αὐτόν. Τὰ ποδάρια αὐτά, μαζὶ μὲ τὰ φτερά, εἶναι ἡ σκαλωσιά, σὰ νὰ ποῦμε, ποὺ ἀπάνω της στηρίζονται ὅλα τ' ἄλλα *σύνεργα* τ' ἀργαλιοῦ.

Ἔτσι, πάνω στὰ πισινὰ ποδάρια, τοποθετεῖται ἀκόμη καὶ μιὰ στρογγυλὴ βέργα, ἡ *κουλίσεζα* (εἰκ. 23 ἀρ. 9) ποὺ χρησιμεύει γιὰ νὰ φέρνει ἴσια τὸ *στιμόνι* στὰ μιτάρια. Πάνω στὰ φτερὰ τοποθετοῦνται οἱ *ξυλόθρες* (εἰκ. 23, ἀρ. 10), ὁλόκληρη δηλαδὴ ἡ συσκευὴ ποὺ συγκρατεῖ τὸ *χτένι* (εἰκ. 23, ἀρ. 11) σφηνωμένο στερεὰ στὰ κάτω ξύλα της. Ἐπίσης καὶ τὸ *δράχτι* (εἰκ. 23, ἀρ. 12) ποὺ ἔχει, δεμένα στερεὰ μὲ σκοινιά, τὰ

(¹) Τὴν ἴδια ὀνομασία, τόσο γιὰ τὴ ρόκα ὅσο καὶ γιὰ διάφορα ἄλλα ξύλινα ὑποστηρίγματα, συναντᾶμε σὲ ὅλους τοὺς Σαρακατσάνους. Ἔχει λατινικὴ παλιὰ προέλευση.

σφοντίλια μὲ τὰ *καρούλια* (εἰκ. 23, ἀρ. 13, 14) ποὺ κανονίζουν τὴν κίνηση πρῶτα στὶς *ζέβλες* (εἰκ. 23, ἀρ. 16), πάνω στὶς ὁποῖες εἶναι κρεμασμένα τὰ *πόδια*, δηλαδὴ οἱ πατῆθρες, καὶ ὕστερα στὰ *μιτάρια* (εἰκ. 23, ἀρ. 15).

Πατοῦν τὰ πόδια, κατεβαίνει τὸ ἕνα μιτάρι, καί, καθὼς ἀνεβαίνει τὸ ἄλλο, σηκώνονται οἱ μισὲς κλωστὲς τοῦ διασιδιοῦ ποὺ εἶναι κανονισμένες ἀπὸ τὸ σταύρωμα, καὶ ἔτσι γίνεται ἡ *μπόρτα* τοῦ διασιδιοῦ γιὰ νὰ περνάει ἀνάμεσά της ἡ *σαΐτα* μὲ τὸ *φάδι*.

Προτοῦ ἀρχίσουν τὸ φάσιμο ἔχουν στερεώσει τὸ μπροστινὸ ἀντὶ μὲ τὸ *χέρι* καὶ τὸ πισινὸ μὲ τὸν *μπίστη* (εἰκ. 23, ἀρ. 18, 19). Καὶ τὰ δυὸ μπαίνουν στὰ *κεφάλια* τῶν ἀντιῶν (εἰκ. 23, ἀρ. 8). Τὸ χέρι καὶ ὁ μπίστης χρησιμεύουν καὶ γιὰ νὰ γυρίζουν τ᾽ ἀντιά. Τὸ χέρι γιὰ νὰ τυλίγεται τὸ φασμένο πανὶ στὸ μπροστινὸ ἀντὶ καὶ ὁ μπίστης γιὰ νὰ ξετυλίγεται τὸ στιμόνι ἀπὸ τὸ πισινό.

18.—Στὴ διάστρα ἢ στὸ διάστρο

Ἡ φάντρα κάθεται κοντὰ στὸν τοῖχο, πάνω στὴ στρώση τοῦ ἀργαλιοῦ καὶ ἔχει χωμένα τὰ πόδια της μέσα στὴ γούβα καὶ ἀκουμπισμένα πάνω στὶς πατῆθρες του. Κοντά της, πάνω στὸ πάτωμα τοῦ σπιτιοῦ, ἔχει ἕνα πανέρι γεμάτο μὲ τὰ μασούρια, ποὺ θὰ μποῦν μὲ τὴ σειρά τους ἕνα-ἕνα στὴ σαΐτα, γιὰ τὸ φάδι τοῦ πανιοῦ.

19. Τὸ θήλιασμα

Ἀνάλογα μὲ τὸ εἶδος τοῦ πανιοῦ, τὰ μιτάρια καὶ τὰ πόδια ἄλλοτε εἶναι δυὸ καὶ ἄλλοτε τέσσερα. Σύμφωνα πρὸς αὐτὰ περνοῦν καὶ τὶς κλωστὲς στὸ χτένι καὶ πατοῦν ἀνάλογα τὰ πόδια τοῦ ἀργαλιοῦ. Δυὸ εἰδῶν ὑφάσματα κάνουν ἀπὸ μαλλὶ ἢ μπαμπάκι: Τὸ *μονοκλώνι*, ποὺ γίνεται πάντα μὲ δυὸ πόδια, δυὸ μιτάρια καὶ μιὰ κλωστὴ στὸ χτένι, καὶ λέγεται καὶ *μονό*. Τὸ *δίκλωνο*, ποὺ γίνεται ἄλλοτε μὲ δυὸ πόδια, δυὸ μιτάρια καὶ δυὸ κλωστὲς μαζὶ στὸ χτένι, καὶ ἄλλοτε μὲ τέσσερα πόδια, τέσσερα μιτάρια καὶ δυὸ κλωστὲς στὸ χτένι.

Μονὲς κάνουν: *κάπες* τῶν τσοπάνηδων, *ἀντρομίδες*, *χρέμια*, *προκόβες*, δηλ. μεγάλα χράμια ποὺ τὰ πᾶνε στὴ νεροτριβὴ γιὰ νὰ γίνουν παχιὰ καὶ μαλακά, *φλουκοτὲς* ποὺ τὶς λένε καὶ *πιλάφι-κουβέρτες* ἀπὸ τὰ μάλλινα κρόσια ποὺ ἔχουν, *σεντόνια*, διά-

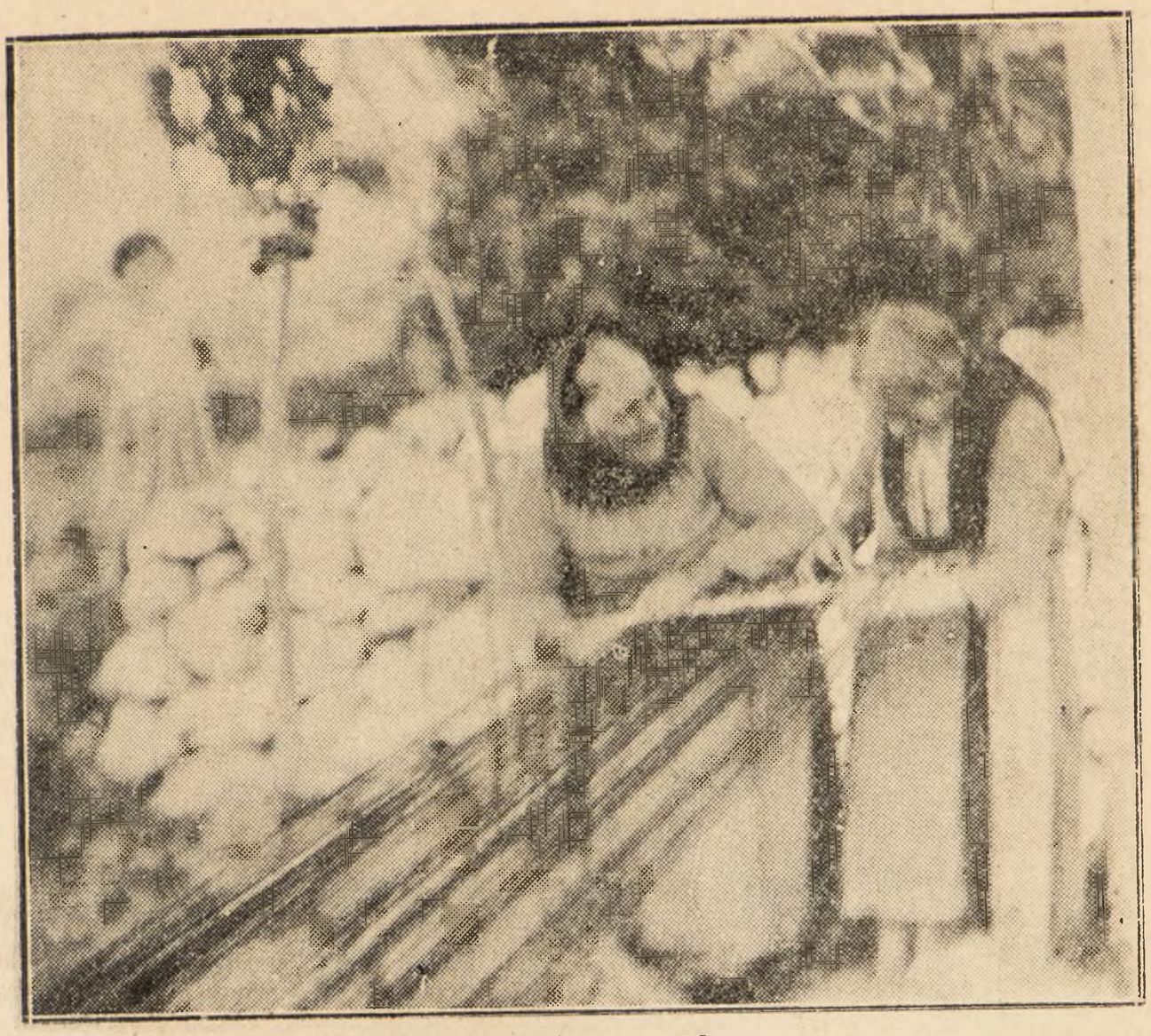

20.- Στὴν τραβίχτρα

φορα ὑφάσματα, *βελέντζες* κτλ. *Δίκλωνα* κάνουν: ὅλα τὰ *σοκόφια* (1), αὐτὰ ποὺ προορίζουν γιὰ τὶς φορεσιές τους, τὶς *πατατοῦκες*, τὶς καλὲς κουβέρτες κτλ.

Τὰ ὑφάσματά τους εἶναι συνήθως ἁπλά. Βρίσκομε ὅμως καὶ πολλὰ μὲ κεντήματα τ᾽ἀργαλιοῦ, δηλαδὴ καραμελωτὲς κουβέρτες, ταγάρια, *τράστα*, κιλίμια, ἀντρομίδες, κτλ. Αὐτὰ ἔχουν τὸν ἴδιο σχεδὸν τύπο μὲ ὅσα συναντᾶμε ὄχι μόνο στ᾽ ἄλλα χωριὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας ἀλλὰ καὶ σὲ πολλὲς περιοχὲς τῆς Στερεᾶς, καθὼς καὶ στὴν Εὔβοια, στὴν Πελοπόννησο, σὲ νησιὰ κτλ. Γι᾽ αὐτὸ μπορεῖ νὰ παρατηρηθεῖ ὅτι γιὰ τὰ θέματα αὐτὰ χρειάζεται μιὰ γενικώτερη περιληπτικὴ μελέτη καὶ συγκριτικὴ ἐργασία ποὺ θ᾽ ἀπόδειχνε τόσο τὴ στενή τους συγγένεια, ὅσο καὶ τὴν ἀλληλεπίδρασή τους,

Στὰ Βίλια, ὑπῆρχαν καὶ ἄντρες ποὺ ἀσχολοῦνταν στὸν ἀργαλιό, οἱ *ἀνυφαντάδες* ὅπως τοὺς λένε ἀκόμη σήμερα. Κι᾽ αὐτοὶ εἶχαν στημμένο τὸν ἀργαλιό τους μέσα στὸ σπίτι γιὰ νὰ φαίνουν τρίχινα *σακιά*, σκεπάσματα γιὰ τ᾽ ἄλογα, τὶς *τέντες* κτλ. Μόνοι τους ἔγνεθαν τὰ τραγόμαλλα καὶ τὰ ὕφαιναν. Ἕνα τέτοιον *ἀνυφαντή*, ποὺ τὸ εἶχε ἐπάγγελμα τὸ φάσιμο, τὸν λέγανε καὶ εἰδικώτερα *σχοινὰ* ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ ὑφάσματος ποὺ κατασκεύαζε. Ἀπ᾽ αὐτοὺς ὑπάρχουν μερικοὶ ἀκόμη στὸ χωριό, ἂν καὶ ἐγκατάλειψαν τὴν τέχνη τους.

Ἡ γυναίκεια φορεσιὰ

Ἡ σημερινὴ γυναίκεια φορεσιὰ (εἰκ. 25) δὲν ἔχει πιὰ τὸν ἀρχικὸ καθαρὸ τύπο. Εἶναι ἡ ἴδια περίπου ποὺ συνηθίζεται γιὰ καλὴ στὰ περισσότερα σχεδὸν χωριὰ τῆς Ἀττικῆς, Βοιωτίας, Πελοποννήσου, Εὐβοίας κτλ.

Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ μακρὺ ποκάμισο, τὸ *σιγκούνι*, τὴν *ποδιὰ* καὶ τὸ *μαντίλι*. Τὸ ποκάμισο εἶναι γινωμένο ἀπὸ χασέ, μὲ μιὰ φαρδιὰ ἀγοραστὴ νταντέλα ὁλόγυρα (εἰκ. 25). Ὅλες ὅμως οἱ νιές, ἀντὶς ποκάμισο, φοροῦν μεταξωτὸ φόρεμα ἀπὸ κρέπ-ντὲ-σίν, μπέζ συνήθως καὶ γαρνιρισμένο μὲ διάφορες χαντροῦλες, (εἰκ. 26, 27). Πάνω ἀπ᾽ αὐτὸ βάζουν τὴ μεταξωτὴ ποδιά, τὸ σιγκούνι, μερικὰ *φλωριὰ* στὸ στῆθος, καὶ ἕνα τετράγωνο μεταξωτὸ μαντίλι στὸ κεφάλι.

Ἡ παλιότερη γυναίκεια φορεσιὰ (εἰκ. 24),

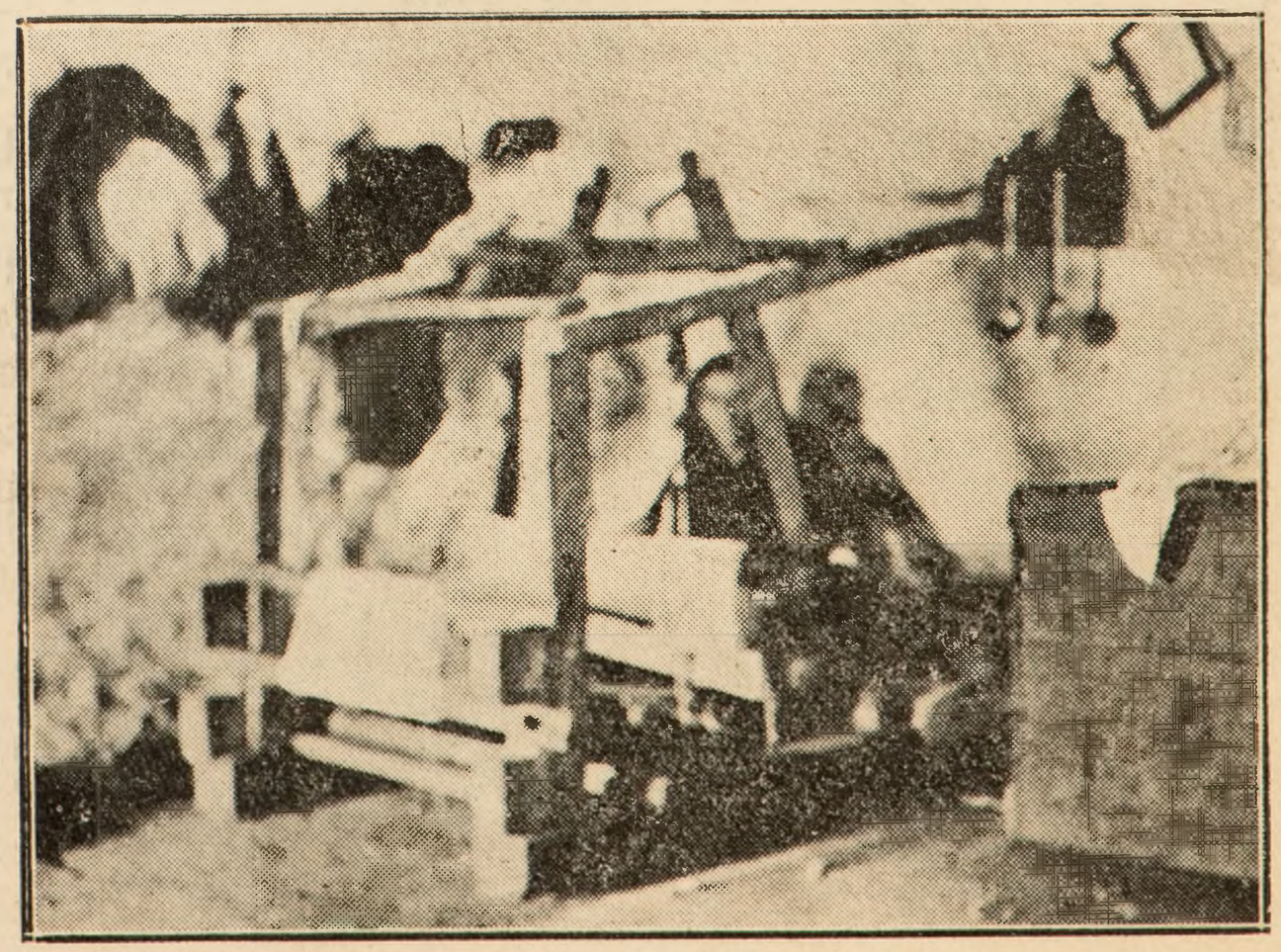

21.—Ἀργαλί.

(1) Τὴν ἴδια ὀνομασία βρίσκομε γιὰ τὰ παρόμοια ὑφάσματα στὴ Σκύρο. Πρβ.: *Ἀγγελ. Χατζημιχάλη*, Σκῦρος, σελ. 77, 90. 1925.

22.—Ἡ σβάρνα

23.—Ἀργαλὶ

1. Στρώση— 2. Γούβα— 3. Ποδάρια— 4. Φτερὰ— 5. Βέργα— 6. Πισινὸ ἀντὶ – 7. Μπροστινὸ ἀντὶ— 8. Κεφάλι ἀντιοῦ — 9. Κουλίσεζα— 10. Ξυλόθρες— 11. Χτένι— 12. Δράχτι— 13. Σφοντίλια— 14. Καρούλια— 15. Μιτάρια —16. Ζέβλες— 17. Πόδια— 18. Χέρι— 19. Μπίστης— 20. Τὸ ἀνέμη.

24. - Βιλιώτης φουστανελὰς καὶ Βιλιώτισα μὲ τὴν παλιότερη γυναίκεια φορεσιὰ

ἡ *στολή*, ποὺ τὴ φοροῦσαν ἀκόμη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἀποτελεῖτο: ἀπὸ τὸ ποκάμισο, *σουσμέ*, κεντημένο στὸ γύρο καὶ στὰ μανίκια μὲ *λαζούρι*, τὸ βελούδινο ἢ τσόχινο *ζιπούνι*, τὸ *σιγκούνι*, τὴ *στόφινη ποδιά*, τὸ *πλεχτὸ* μὲ τὰ *φλωριὰ* τοῦ στήθους, τὰ κλειδωτάρια, *κατρέμια*, ποὺ ἔβαζαν στὴ μέση, τὴ μεταξωτὴ μακριὰ *μπόλια* μὲ τὰ *κοπανέλια*, καὶ τὰ μεταξωτὰ *πλεξίδια* ποὺ κρεμοῦσαν στὴν κοτσίδα τους ὅταν παντρεύονταν.

Τὸ ποκάμισο, *σουσμές*, γινωμένο μὲ χοντρὸ ἐγχώριο ὕφασμα, ἔμοιαζε στὸ σχῆμα μὲ τὰ περισσότερα ποκάμισα ποὺ συνηθίζονται ὄχι μόνο στὴν Ἀττικὴ ἀλλὰ καὶ στὴν ἄλλη Ἑλλάδα ὡς τὴ Μακεδονία. Εἶχε ὁλόγυρα καὶ στὰ μανίκια πλατὺ χρωματιστὸ κέντημα, τὸ *λαζούρι*, ποὺ τὸ κατάργησαν ἀπὸ καιρό.

Τὸ *ζιπούνι* (1), τόσο στὸ σχῆμα ὅσο καὶ στὸ κέντημα, ἔχει παλιὰ προέλευση. Εἶναι ὁ γνωστὸς *τζάκος*, ἢ *κοντόσι* κτλ. πολλῶν ἑλληνικῶν τόπων. Ἀπάνω στὴν τσόχα ἢ τὸ βελοῦδο ἔχει χρυσοποίκιλτα κεντήματα γινωμένα μὲ χρυσὰ γαϊτάνια καὶ μὲ τὸ γνωστὸ τρόπο, ἀπὸ τὴ βυζαντινὴ ἐποχή, τῆς *χρυσοραπτικῆς*, ποὺ γι' αὐτὸν ἔγινε λόγος πολλὲς φορές. Τὰ σχέδια τῆς χρυσοκεντητικῆς του μοιάζουν πολὺ μ' ἐκεῖνα ποὺ συνηθίζουν στὸ ἴδιο τμῆμα τῆς φορεσιᾶς τους οἱ Μεγαρίτισες καὶ οἱ Κουλουριώτισες.

Τὸ *σιγκούνι* κρατάει τὴν ὁμοιομορφία στὸ σχῆμα (εἰκ. 24,25,26, 27) ὅλων τῶν ἄλλων, τόσο γνωστῶν στὴν Ἑλλάδα. Γινωμένο ἀπὸ χοντρὸ μάλλινο ὕφασμα τῆς νεροτριβῆς, τὸ *σοκόφι*, ἔχει κεντήματα καμωμένα ἀπὸ εἰδικοὺς *ραφτάδες*. Τὰ κεντήματά του διαφέρουν ἀπὸ τὰ κεντήματα τῶν σιγκουνιῶν ποὺ βρίσκομε στὰ Μεσόγεια. Ἔχουν ἁπαλὰ χρώματα, μαῦρο, μπέζ, καφὲ καὶ λίγο κόκκινο ἢ χρυσό, καὶ μοιάζουν περισσότερο μὲ κεῖνα ποὺ συνηθίζονται στὰ χωριὰ τῆς Βοιωτίας, Λειβαδιᾶς, Πελοποννήσου, Εὔβοιας.

Ἡ *στόφινη ποδιὰ* δὲν εἶναι βέβαια ἡ ἴδια

25.—Βιλιώτισες μὲ τὴ σημερινὴ γιορτινὴ φορεσιά.

(1) Βλ.: *Π. Α. Φουρίκη*, Ἑλληνοαλβανικαὶ λαογραφικαὶ ἔρευναι, Δελτίον ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρίας, τόμ. Ι, τεύχ. Α' καὶ Β' σελ. 20 α. 1929.

26. —Ἡ τράτα στὰ Βίλια

ποὺ θὰ φοροῦσαν ἀκόμη παλιότερα (εἰκ.24). Τὸ σχῆμα της μὲ τὰ βολὰν μᾶς πείθει πὼς ἡ προγενέστερη θὰ ἦταν διαφορετική. Κράτησε τὴν ἴδια ὀνομασία, ὅπως καὶ ἡ σημερινὴ ποὺ γίνεται μὲ κρέπ-ντὲ-σὶν καὶ χάντρες, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ἡ πρώτη της μορφὴ ἦταν ἄλλη. Τὸ ἴδιο παρατηρεῖται καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα χωριά, ὅπου μποροῦμε ὅμως εὐκολώτερα νὰ παρακολουθήσομε τὴ μεταμόρφωσή της ἀπὸ τὰ παλιότερα κομμάτια ποὺ βρίσκονται μέσα στὰ σεντούκια.

Τὰ διάφορα κοσμήματα, ὅπως τὸ *πλεχτὸ μὲ τὰ φλωριὰ* τοῦ στήθους, τὰ κλειδωτάρια, τὰ *κατρέμια*, καὶ τὰ μεταξωτὰ *πλεξίδια* γιὰ τὶς κοτσίδες, ἔχουν ἐντελῶς ἐξαφανιστεῖ ἀπὸ τὸ χωριό, ὅπως συμβαίνει στὰ περισσότερα μέρη μὲ τὴν ἐξαφάνιση τῆς παλιᾶς φορεσιᾶς, ποὺ τὰ δικαιολογοῦσε. Οἱ γυναῖκες τὰ πούλησαν καὶ οἱ ἀρχαιοπῶλες τ᾽ ἀνακάτωσαν καὶ τὰ σκόρπισαν ἐδῶ καὶ κεῖ. Εὐτυχῶς, ὁ τύπος τους μᾶς εἶναι γνωστὸς καὶ οἱ ὀνομασίες τους συμπίπτουν μὲ τὶς περιγραφὲς τῶν πιὸ ἡλικιωμένων γυναικῶν. Ἔτσι, τὸ πλεχτὸ μὲ τὰ φλωριὰ εἶναι ὅμοιο μὲ κεῖνα ποὺ συνηθίζονται γιὰ τὸ στολισμὸ τοῦ στήθους σὲ ὅλα τὰ χωριὰ τῆς Ἀττικῆς, (Βοιωτίας κτλ., καθὼς καὶ στὰ Μέγαρα εἰκ. 28). Τὰ κατρέμια εἶναι τὰ γνωστὰ θηλυκωτάρια, κλειδωτήρια κτλ. ποὺ συνηθίζονται στὶς περισσότερες ἑλληνικὲς φορεσιές, τόσο στὶς ἠπειρωτικὲς ὅσο καὶ στὶς νησιώτικες. Αὐτὰ ἔχουν περιγραφεῖ πολλὲς φορές.

Ἡ μπόλια μὲ τὰ κοπανέλια (εἰκ.32), ὅπως καὶ τὰ μεταξωτὰ πλεξίδια, χρησίμευαν γιὰ τὸ στολισμὸ τοῦ κεφαλιοῦ (εἰκ.24). Τὰ πλεξίδια, ὅπως ἀναφέραμε, τὰ κρεμοῦσαν στὴν κοτσίδα τους. Ἦταν μεταξωτὲς μακριὲς φοῦντες, συνήθως κόκκινες, καὶ χωμένες στὴν ἀπάνω ἄκρη σὲ ἀσημένιους κρίκους (1). Συνηθίζονταν σὲ ὅλα τὰ χωριὰ τῆς Ἀττικῆς.

Αὐτὴ ἦταν ἡ παλιότερη γυναίκεια φορεσιά τους, ποὺ γι᾽ αὐτὴν δυστυχῶς δὲ σώθηκαν περισσότερες πληροφορίες. Κρατάει πολλὰ ἑλληνικὰ στοιχεῖα τόσο στὶς ὀνομασίες ὅσο καὶ στὰ σχήματα πολλῶν τμημάτων της. Αὐτὴν ὅμως πιὰ δὲν τὴ φορεῖ καμιὰ γυναίκα.

Χοροὶ

Στὶς γιορτὲς καὶ στὸ μεγάλο τους πανηγύρι, ποὺ γίνεται τὸ καλοκαίρι, τοῦ Σωτήρα, φοροῦν ὅλες τὴ νεώτερη φορεσιὰ (εἰκ. 25,26, 27). Τὴν ἡμέρα κείνη ἐξαιρετικὰ δὲ λείπει καμιὰ ἀπὸ τὸ χορὸ ποὺ γίνεται στὴ μεγάλη πλατεία, μπροστὰ στὴ Μητρόπολή τους, τὴν Ἅια Σωτήρα (εἰκ. 27).

Ἡ ἐκκλησιὰ αὐτή, ἐντελῶς σύγχρονη μὲ

(1) Πρβ.: *Π.Α. Φουρίκη*, Ἑλληνοαλβανικαὶ λαογραφικαὶ ἔρευναι, Δελτίον ἑλληνικῆς λαογραφικῆς ἑταιρείας, Τομ. Ι, τεύχ. Α΄ καὶ Β΄, εἰκ. 5. ἀρ. 2.

27.—Ἡ τράτα στὰ Βίλια

28.— Ἡ τράτα στὰ Μέγαρα

τὸν κακόμορφο μεγάλο ὄγκο της καὶ τὸ κίτρινο χρῶμα της, εἶναι μιὰ παρατονία ποὺ καταστρέφει ὄχι μόνο τὴ γραφικότητα τοῦ χωριοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀμορφιὰ ὁλόκληρου

29.—Ἡ τράτα. (Ἀπὸ τοιχογραφία νάρθηκος τῆς Μονῆς Δοχειαρίου τοῦ Ἄθω, μὲ θέματῶν Αἴνων)

τοῦ τοπίου· γιατὶ δυστυχῶς οἱ χωρικοί μας σήμερα διαλέγουν καὶ τὴν πιὸ περίβλεπτη θέση τοῦ χωριοῦ γιὰ νὰ τοποθετοῦν τὶς ἀκαλαίσθητες αὐτὲς ἐκκλησιές τους. Κοντὰ σ᾽ αὐτὴν βρίσκεται μιὰ μικρότερη, μεταβυζαντινή, οἱ Ἄοι-Ταξιάρχες, καὶ σὲ ὅλο τὸ χωριὸ ὑπάρχουν σκορπισμένες μικρὲς ἄλλες μεταβυζαντινὲς ἐκκλησιὲς μὲ καλὴ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ὄμορφες τοιχογραφίες.

Τὸ πανηγύρι τοῦ Σωτήρα βαστάει τρεῖς μέρες. Ξεχωριστὰ χορεύουν οἱ γυναῖκες καὶ ξεχωριστὰ οἱ ἄντρες. Τὸ ἀπόγεμα τῆς πρώτης μέρας γίνεται ὁ μεγάλος χορός. Οἱ πιὸ συνηθισμένοι χοροὶ εἶναι ἡ *τράτα* καὶ ὁ *καλαματιανὸς* καὶ ὕστερα ὁ *τσάμικος* καὶ ὁ *βλάχικος*.

Ἡ τράτα, τόσο γνωστὴ ἀπὸ τὰ Μέγαρα (εἰκ. 28), χορεύεται ἐξακολουθητικὰ ὅλο τὸ ἀπόγεμα καὶ προτιμᾶται ἀπ᾽ ὅλες τους. Μιὰ ἀτέλειωτη σειρὰ ἀπὸ γυναῖκες ποὺ μπαίνουν στὸν ἴδιο κύκλο σχηματίζουν μιὰ μεγάλη ἁλυσίδα (εἰκ. 26, 27). Εἶναι φορὲς μάλιστα ποὺ οἱ χορεύτριες εἶναι τόσο πολλές, ποὺ ὁ κύκλος ἀναγκαστικὰ διπλώνεται, καὶ οἱ πρῶτες μὲ τὶς τελευταῖες σμίγουν, ἔτσι ποὺ νὰ σχηματίζεται ἕνας σάλιαγκος.

Τὸ χορὸν αὐτό, ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸν πεῖ καὶ σταυρωτὸ ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ κρατοῦν τὰ χέρια, φαίνεται πὼς τὸν χόρευαν στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ πολὺ παλιὰ χρόνια. Γι᾽ αὐτὸ μᾶς πείθει καὶ μιὰ τοιχογραφία τοῦ ΙΖ΄ περίπου αἰώνα, ποὺ βρίσκεται στὴ Μονὴ Δοχειαρίου, στὸ Ἅγιον Ὄρος (1) (εἰκ. 29). Μιὰ ἄλλη τοιχογραφία, πάλι, μεταγενέστερη, τοῦ 1739, δείχνει πὼς καὶ ὁ Καλαματιανὸς χορεύονταν ἀπὸ τότε (2).

Ἡ ἀντρίκεια φορεσιὰ

Γιὰ φορεσιὰ εἶχαν ὅλοι οἱ ἄντρες παλιότερα τὴ φουστανέλα (εἰκ. 24, 30, 39), ποὺ συνηθίζονταν ἄλλοτε σὲ ὅλη

(1) Βλ.: *Γ. Α. Σωτηρίου*, «Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἐν Τυμπάνῳ καὶ Χορῷ...», «Νέα Ἑστία», Χριστούγεννα 1932, σελ. 6.

(2) Βλ. ἀνωτ. σελ. 5.

30. – Βιλιώτης φουστανελᾶς

31. – Βιλιώτης τσοπάνης μὲ τὴν πουκαμίσα

σχεδὸν τὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα καὶ στὴν Ἀθήνα. Οἱ Βιλιῶτες τὴ φοροῦσαν ὡς τελευταῖα. Σήμερα πιὰ τὴ φοροῦν μόνο ἕνα δυὸ γέροι.

Ἀποτελεῖτο ἀπὸ τὸ πουκάμισο, τὸ γιλέκι, τὸ *κλειστό*, τὸ παντελόνι, τὸ *μπουντούρι*, τὶς κάλτσες, τὰ *τίρκια*, τὶς καλτσοδέτες, τὰ *γονατάρια*, τὰ τσαρούχια, τὶς *πίγγιες μὲ τὴ φούντα*, τὸ *ζουνάρι*, τὸ *σελάχι* καὶ τὸ κόκκινο φέσι μὲ τὴ μακριὰ φούντα ἢ τὸ μαῦρο *καλπάκι*.

Ὅλ' αὐτὰ τὰ τμήματα τῆς φουστανέλας εἶναι πιὰ γνωστὰ ἀπὸ πολλὲς περιγραφές. Μόνο μερικές τους ὀνομασίες παραλάσσουν, ὅπως φαίνεται. Τὰ σχήματα καὶ τὰ ὑλικὰ εἶναι τὰ ἴδια, ὅπως σὲ ὅλες τὶς ἑλληνικὲς φουστανέλες.

Σήμερα, οἱ Βιλιῶτες ντύνονται εὐρωπαϊκά. Μόνο οἱ τσοπάνηδες καὶ οἱ γεροντότεροι φοροῦν τὴν *πουκαμίσα* (εἰκ. 31) ποὺ ἀντικατάστησε τὴ φουστανέλα στὰ περισσότερα χωριὰ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδας. Ἀπ'

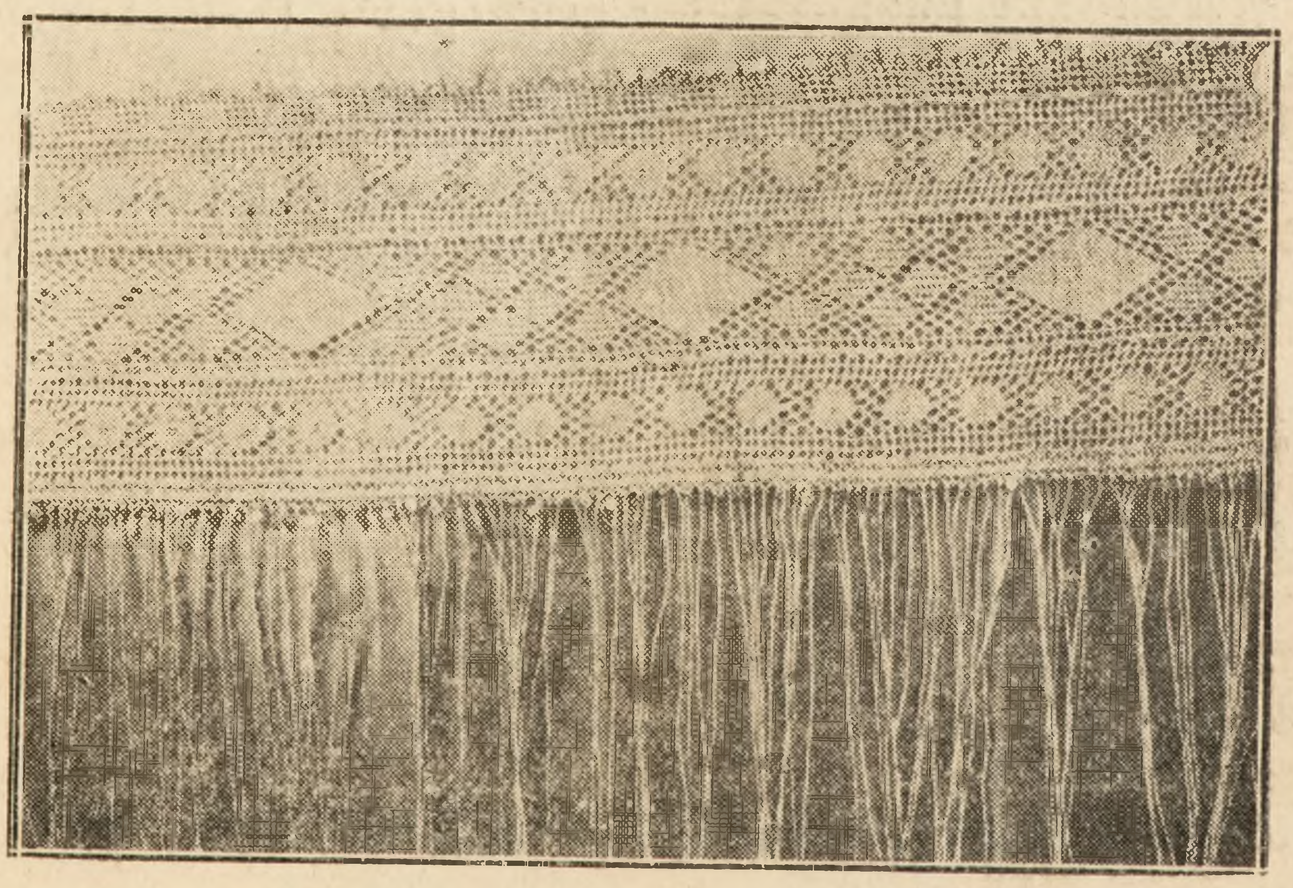

32.—Νταντέλα ἀπὸ μπόλια

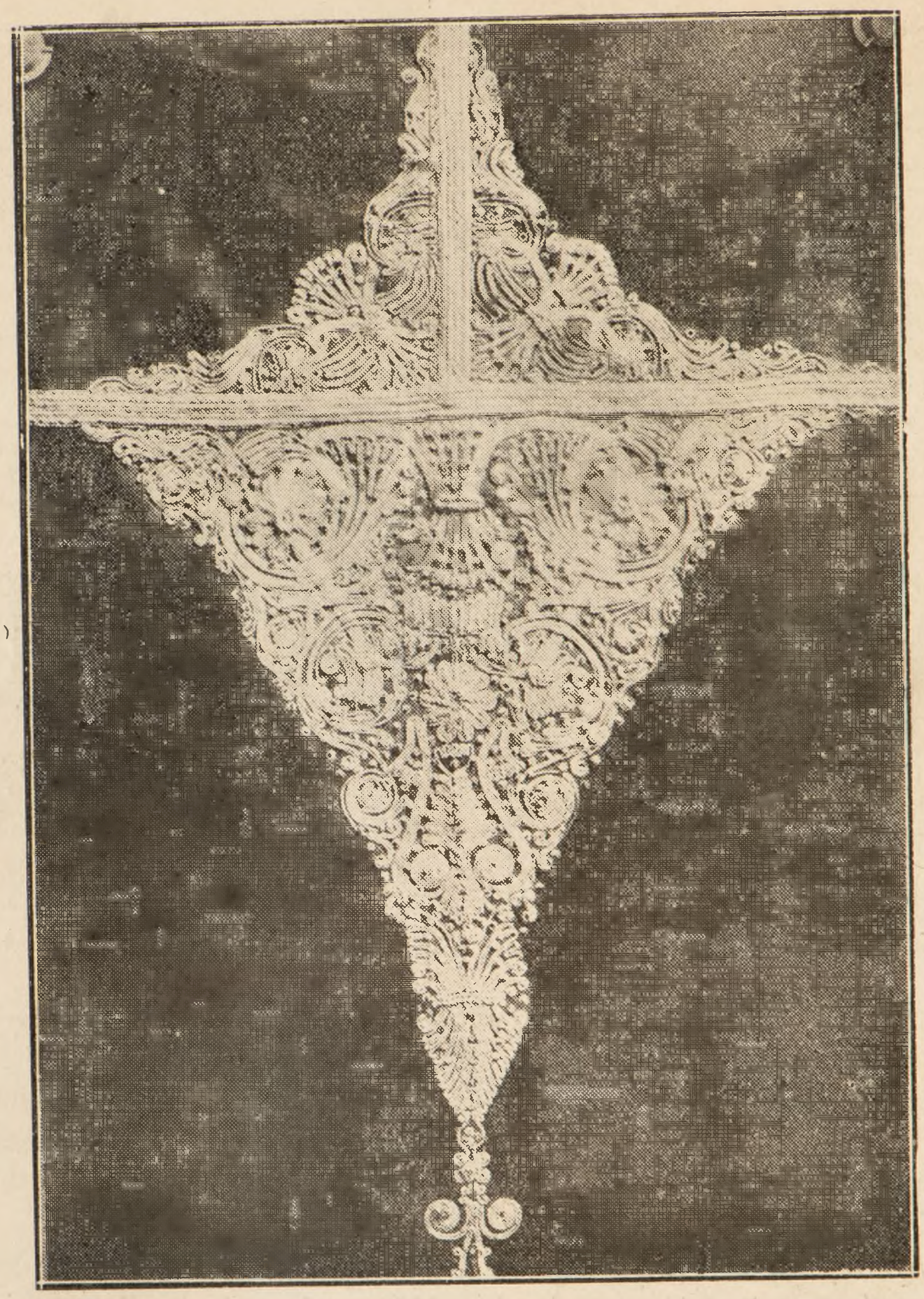

33.— Χρυσοκέντημα ἀπὸ μανίκι ζιπουνιοῦ

αὐτὴν πῆρε κατ' ἐπέκταση καὶ ὁλόκληρη ἡ φορεσιὰ τὴν ὀνομασία της.

Ἡ *πουκαμίσα* γίνεται ἀπὸ μπαμπακερὸ χοντρὸ ὕφασμα σὲ σκοῦρο χρῶμα, συνήθως μαυρόασπρο. Ἔχει μποῦστο ἐφαρμοστὸ στὸ σῶμα, μὲ μανίκια, καὶ φτάνει μιὰ πιθαμὴ περίπου πάνω ἀπὸ τὰ γόνατα. Ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω πλαταίνει θυμίζοντας τὴ φουστανέλα.

Τὴ φορεσιὰ τῆς πουκαμίσας συμπληρώνουν: Τὸ παντελόνι, ἀπὸ ἄσπρο ἢ γαλαζόμαυρο *σοκόφι*, οἱ κάλτσες, τὰ *τίρκια*, κι αὐτὰ ἀπὸ ἄσπρο ἢ μαῦρο σοκόφι, τὰ τσαρούχια, οἱ *πίγγες μὲ τὴ φούντα*, καὶ τὸ μαῦρο *καλπάκι* γιὰ σκέπασμα τοῦ κεφαλιοῦ. Ἐπίσης ἀπαραίτητα συμπληρώματα εἶναι: Τὸ ραβδί, ἡ *στοροβάδα* (εἰκ. 31), ἡ *κάπα* τὸ καλοκαίρι καὶ ἡ *πατατούκα* τὸ χειμώνα.

Κέντημα

Κέντημα γιὰ τὸ στολισμὸ τοῦ σπιτιοῦ δὲ βρίσκομε στὰ Βίλια, ὅπως σχεδὸν σὲ ὅλη τὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα. Ἔτσι τὸ κέντημα ἀντιπροσωπεύεται μόνο σὲ μερικὰ τμήματα τῆς παλιότερης φορεσιᾶς τους, στὸ ζιπούνι, στὴ μπόλια καὶ στὸ ποκάμισο.

Τὰ σχέδια τοῦ ζιπουνιοῦ, ποὺ γίνονταν μὲ λεπτὸ χρυσὸ κορδονάκι, εἶναι ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ πιὸ τεχνικά, ὅπως τὸ μοτίβο τοῦ μανικιοῦ ποὺ βλέπομε στὴν εἰκόνα 33. Μοιάζουν μὲ τὰ Κουλουριώτικα καὶ Μεγαρίτικα καὶ γίνονταν ἀπὸ εἰδικοὺς τεχνίτες, ὅπως εἶναι γνωστό, τοὺς *ραφτάδες*.

Τὰ κεντήματα τῆς μεταξωτῆς μπόλιας ποὺ βλέπομε στὴν εἰκόνα 24 εἶναι πολὺ παραφθαρμένα, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ κεῖνα ποὺ βρίσκονται σὲ ἀνάλογες μπόλιες σὲ ὅλη

τὴν Ἀττική, Μέγαρα, Κούλουρη κτλ. Αὐτὲς ὅλες ἔχουν γιὰ τέλειωμα, στὶς δυό τους ἄκρες, μιὰ χαραχτηριστικὴ νταντέλα, γινωμένη ἀπὸ χρυσόνημα στὰ κοπανέλια ἀπὸ τὶς γυναῖκες. Τὰ σχέδια ὅμως τῆς νταντέλας τῶν Βιλιῶν, ὅλα ἁπλὰ γεωμετρικά, εἶναι ἀπὸ τ' αὐστηρότερα (εἰκ. 32).

Φαίνεται πὼς ἡ μπόλια αὐτὴ δὲ συνηθίζονταν πρὸ ἑκατὸ χρονῶν. Ὅπως σήμερα στὴ θέση της μπῆκε τὸ μεταξωτὸ μαντίλι, ἔτσι κι' αὐτὴ θὰ μπῆκε στὴ θέση μιανῆς ἄλλης. Ἡ παλιὰ μπόλια γίνονταν ἀπὸ ἄσπρο μπαμπακερὸ χοντρὸ ὕφασμα καὶ εἶχε ὄμορφα καὶ ἰδιότυπα κεντήματα (εἰκ. 34). Τὸ μοναδικὸ ὑπόδειγμα ποὺ βρέθηκε στὸ χωριὸ ἔχει τὰ ἴδια θέματα, τὴν ἴδια τεχνοτροπία καὶ τοὺς χρωματισμοὺς μὲ τὶς μπόλιες ποὺ βρίσκονται στὴν ἀπέναντι Περαχώρα, καὶ μάλιστα σὲ ὅλη τὴν Κόρινθο. Ὁ τρόπος ποὺ φοροῦσαν τὴν προγενέστερη μπόλια τους (εἰκ. 24), ὅπως καὶ οἱ πληροφορίες μιανῆς ἡλικιωμένης γυναίκας, τῆς μόνης ποὺ θυμόταν, μᾶς πείθουν ὅτι ἡ παλιότερη μπόλια θὰ ἦταν ἀπαράλλαχτη μ' αὐτὲς ποὺ συνηθίζονταν στὴν Κόρινθο.

Κεντητὰ παλιὰ ποκάμισα βρίσκονται σήμερα μόνο δυὸ-τρία στὰ Βίλια, χωμένα στὰ σεντούκια κατὰ τύχη. Ὅπως ἔγινε μὲ τὰ κοσμήματα καὶ τὶς μπόλιες, τὸ ἴδιο ἀπόγινε καὶ μὲ τὰ ποκάμισα. Ἔτσι, οἱ παλιότερες γυναῖκες ξέχασαν ἐντελῶς τόσο τὴν τεχνοτροπία τῶν κεντημάτων τους, ὅσο καὶ τὶς ὀνομασίες τῶν σχεδίων τους.

Τὰ κεντήματα αὐτὰ ἔχουν γενικώτερα τὴν ἴδια καταγωγὴ μὲ τὰ κεντήματα τῶν ἄλλων χωριῶν τῆς Ἀττικῆς καὶ μᾶς δίνουν τὴν ἴδια αἰσθητικὴ ἐντύπωση. Ἔχουν καὶ τὴν ἴδια τεχνοτροπία, σχεδιασμένα προτήτερα ἀπάνω στὸ ὕφασμα.

Τὰ κεντήματα ποὺ βρίσκονται στὰ Βίλια γίνονται μὲ τὴ ριζοβελονιὰ ἢ πισωβελονιά, καὶ μὲ τὴ φουσκωτή, ποὺ παρουσιάζει κεν-

34.—Ἡ μπόλια ποὺ φοριόταν πρὸ ἑκατὸ χρονῶν.

35.— Κέντημα ἀπὸ παλιὸ ποκάμισο μὲ ρόμβους ἐφαπτόμενους.

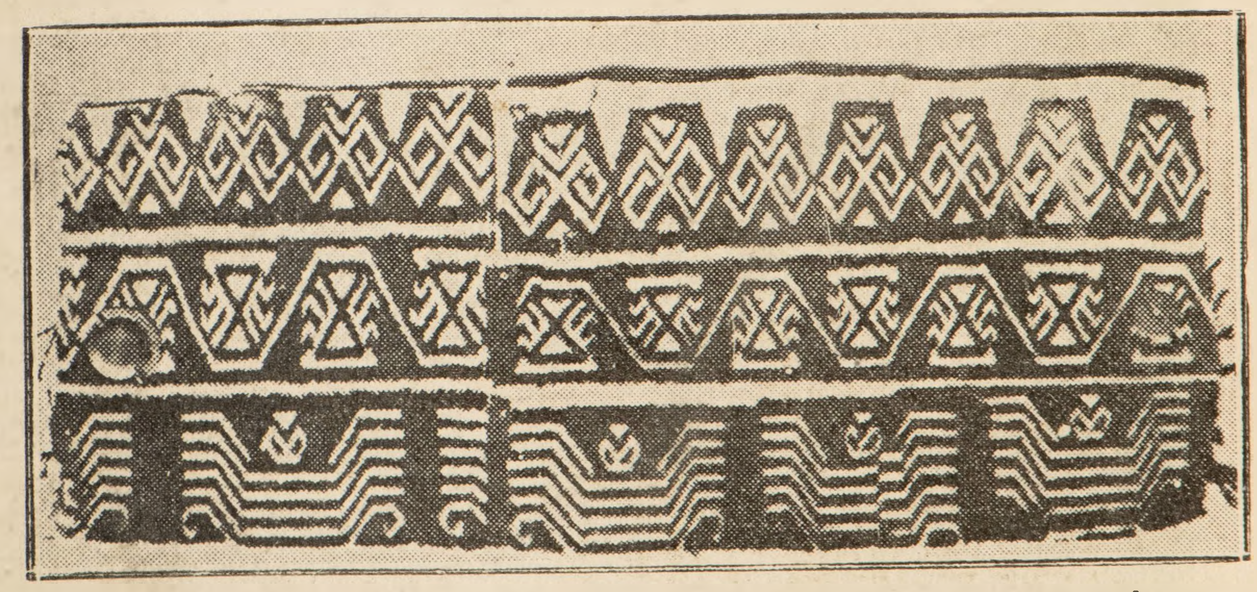

36.— Κέντημα ἀπὸ παλιὸ ποκάμισο μὲ μαιανδροειδῆ θέματα.

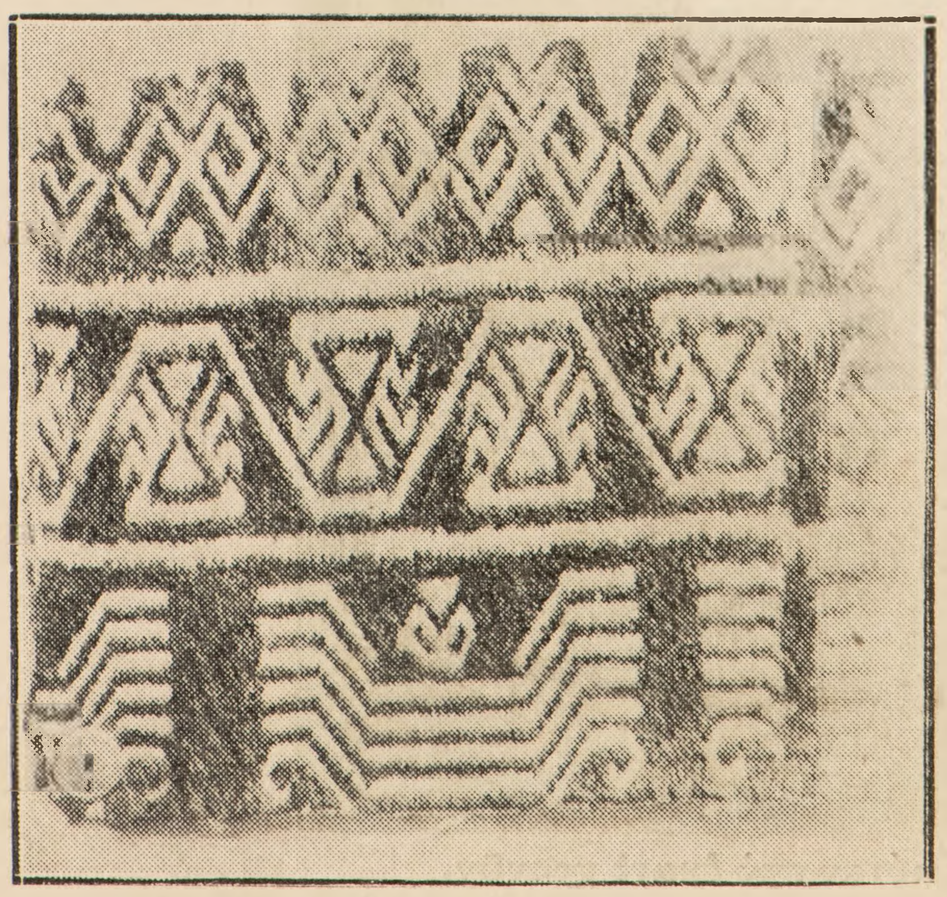

37.—Κέντημα ἀπὸ παλιὸ ποκάμισο μὲ μαιανδροειδῆ θέματα (λεπτομέρεια τοῦ ἀριθ. 36).

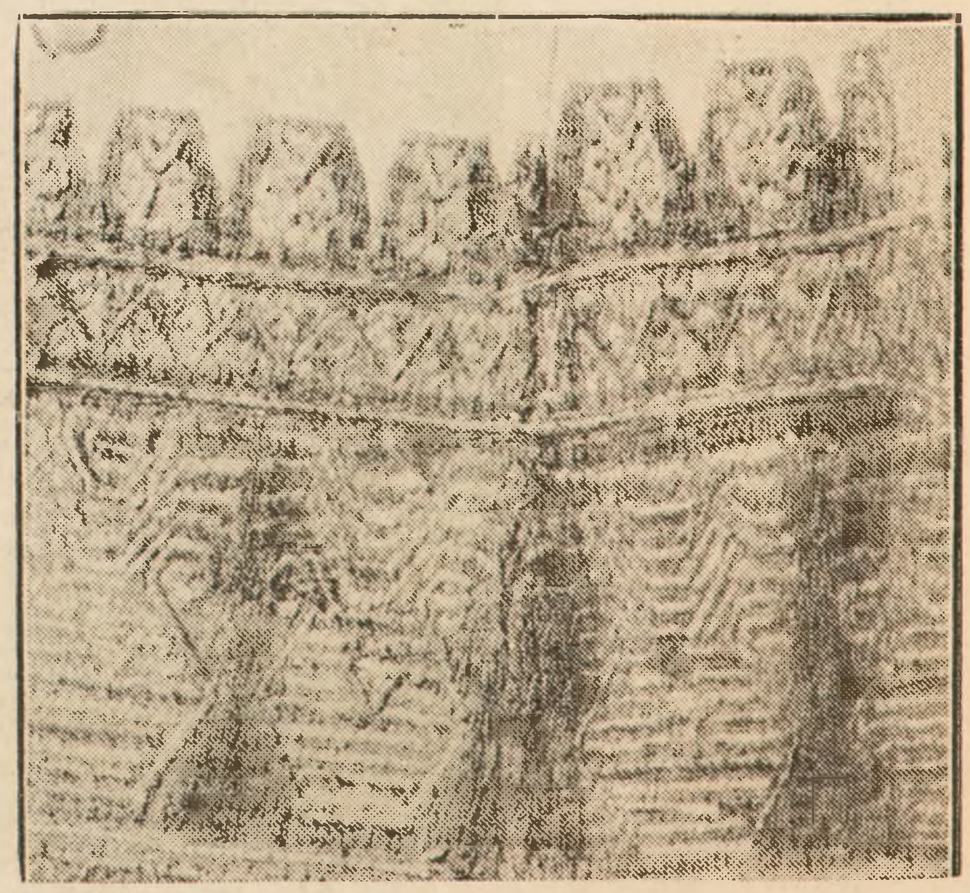

38.—Κέντημα ἀπὸ παλιὸ ποκάμισο μὲ ἀγγειόσχημα θέματα.

τημένες καὶ τὶς δυὸ ὄψεις τοῦ ὑφάσματος. Ἀπ' αὐτά, τὰ καλύτερά τους ἦταν πλατύτερα (εἰκ. 35, 38) καὶ τὰ δευτερώτερα, στενώτερα (εἰκ. 36,37). Εἶναι πάντα κεντημένα μὲ πολύχρωμα μετάξια σὲ βαθιὲς καὶ αὐστηρὲς ἀποχρώσεις. Τὰ σχέδια τους εἶναι ὅλα γεωμετρικὰ (εἰκ.35,36,37,38) καὶ ἔχουν αὐστηρὴ ἔκφραση. Τὰ μαιανδροειδῆ θέματα(εἰκ.36,37), τ' ἀγγειόσχημα (εἰκ.38),οἱ ἐφαπτόμενοι ρόμβοι ποὺ συμπληρώνονται ἀπὸ διάφορα μοτίβα, (εἰκ 35),εἶναι ὅλα αὐστηρὰ σχηματοποιημένα.

Θὰ ἦταν ἴσως παράτολμο καὶ ἄστοχο ἂν μιλοῦσε κανεὶς πλατύτερα γιὰ τὰ κεντήματα ποὺ βρίσκονται στὰ Βίλια, τόσο γιὰ τὸ κέντημα τῆς μπόλιας, ὅσο καὶ τοῦ ποκάμισου. Τὸ πρῶτο, ὅπως εἰπώθηκε, ἀνάγεται στὰ κεντήματα τῆς ἐπαρχίας Μεγαρίδος καὶ τῆς Κορινθίας, καὶ τὰ δεύτερα ὑπάγονται στὸ γενικὸ τύπο τῶν κεντημάτων τῆς Ἀττικῆς. Καὶ οἱ δυὸ αὐτὲς κατηγορίες τῶν κεντημάτων, ἂν καὶ μᾶς εἶναι γνωστές, μολαταῦτα δὲν ἔχουν ἰδιαίτερα μελετηθεῖ στὸ κάθε χωριό, ὥστε δὲν μπορεῖ νὰ ξεχωριστεῖ ἡ τοπικὴ καταγωγή τους καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ἀλληλεξάρτησής τους. Αὐτὴ θὰ ἦταν ἡ πρώτη μελέτη, ποὺ κι' αὐτὴ γίνεται καθεμέρα δυσκολώτερη, καὶ ἴσως ἀργότερα θὰ εἶναι ἀκατόρθωτη, γιατὶ καὶ τὰ κεντήματα, σπανίζουν πιὰ ἀπὸ τὰ χωριὰ ποὺ εἶναι καὶ πολλὰ καὶ σκορπισμένα παντοῦ σὲ ὅλες τὶς ἄκρες Γιὰ νὰ βγεῖ ἕνα πόρισμα τόσο γιὰ τὴν καταγωγή τους ὅσο καὶ γιὰ τὶς ἀλληλεπιδράσεις τους, πρέπει πρῶτα νὰ μελετηθεῖ ἐπὶ τόπου καὶ τὸ πιὸ μικρὸ χωριὸ τῶν παραπάνω περιοχῶν. Καὶ θὰ ἔπρεπε ὕστερα νὰ γίνει μιὰ συγκριτικὴ μελέτη τόσο ἀνάμεσά τους, ὅσο καὶ μὲ τ' ἀρβανίτικα κεντήματα, ποὺ θὰ ἔπειθε, ὅπως πιστεύομε, καὶ τὸν δυσκολώτερο, ὄχι μόνο πὼς ἡ γένεση τους εἶναι ἐντελῶς ἰδιαίτερη ἀπὸ τὴν ἀρβανίτικη, ἀλλὰ καὶ πὼς ἡ καταγωγή τους εἶναι ἑλληνικὴ καὶ ἡ διαμόρφωσή τους καθαρὰ φυσιολογική.

39—Παλιότεροι Βιλιῶτες φουστανελάδες